

Darina Hradilová (ed.)

INOVAČNÍ PROCESY V ČEŠTINĚ A JÍ BLÍZKÝCH JAZYCÍCH

9 788024 453811

INOVAČNÍ PROCESY V ČEŠTINĚ A JÍ BLÍZKÝCH JAZYCÍCH

Darina Hradilová (ed.)

Univerzita Palackého v Olomouci

2018

Oponenti: doc. PhDr. Eva Jandová, Ph.D.
Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správnoprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Editor Darina Hradilová, 2018

© Ondřej Bláha, Pavla Kochová, Patrik Mitter, Martin Ološtiak,

Lucia Gianitsová-Ološtiaková, Diana Svobodová, 2018

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2018

ISBN 978-80-244-5381-1

Obsah

Předmluva	7
1 Neologizácia a neologizmy z pohľadu teórie lexikálnej motivácie	9
MARTIN OLOŠTIAK – LUCIA GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ	
1.1 Úvod do problematiky	9
1.2 Metodologické východiská – teória lexikálnej motivácie	10
1.2.1 Podstata lexikálnej motivácie	10
1.2.2 Slovtvorná motivácia ako východisko analýzy	15
1.3 Temporálna motivácia	19
1.4 Dynamika temporálnej motivácie	22
1.4.1 Metamotivačná temporalita	22
1.4.2 Temporálna motivácia	23
1.4.3 Temporálna remotivácia	23
1.4.4 Temporálna demotivácia	25
1.4.5 Poznámka k temporálnej dynamike	27
1.5 Relácia temporálnej motivácie	28
1.5.1 Paradigmatická relácia	28
1.5.2 Nominačná relácia	29
1.5.3 Nenominačná relácia	35
1.6 Záver	40
2 K hybridním složeninám v nových výkladových slovnících češtiny a slovenštiny (na materiálu hesláře písmene A)	41
PATRIK MITTER	
2.1 Kompozice v kontextu české slovtvorby	41
2.2 Hybridní složeniny	43
2.2.1 ASSČ	43
2.2.2 SSSJ	45
2.3 Hybridní výrazy se slovtvorným prostředkem <i>anti-</i>	50
2.3.1 ASSČ	50
2.3.2 SSSJ	50
2.4 Závěr	53

3 Aktuální pojetí vztahů různojazyčných prvků v jazykovém systému55

DIANA SVOBODOVÁ

3.1 Grafická adaptace	55
3.1.1 Homofonie vznikající v důsledku počestění psané podoby přejímek	56
3.2 Fonetická adaptace	61
3.3 Potenciální homografie v závislosti na typu fonetické adaptace	62
3.4 Homonymie přejatých abreviatur	63
3.5 Homonymie jako výsledek vícenásobného převzetí lexikální jednotky	64
3.6 Závěr	66

4 Variabilita izolexémních adjektivních derivátů jako jev lexikální dynamiky současné češtiny67

PAVLA KOCHOVÁ

4.1 Lexikografické aspekty variantnosti	67
4.2 Variabilita v lexiku	68
4.3 Desubstantivní vztahová adjektiva v paradigmatických vztazích	70
4.4 Izolexémní desubstantivní adjektivní deriváty	71
4.4.1 Slovo tvorné varianty	71
4.4.2 Slovo tvorná synonyma	73
4.4.3 Slovo tvorná paronyma	75
4.5 Závěr	79

5 Obrazná pojmenování jako zdroj lexikálních inovací81

DARINA HRADILOVÁ

5.1 Přenos formy k sekundárnímu významu	81
5.1.1 Neosémantismy a obrazná pojmenování	81
5.1.2 Princip metafory a metonymie	82
5.1.3 Diachronní náhled na posuny ve významových strukturách	83
5.2 Funkční aspekty pojmenování s novým významem	84
5.2.1 Jazyková ekonomie	84
5.2.2 Aktualizace pojmenování a expresivita	85
5.2.3 Kognitivní funkce obrazných pojmenování	86
5.3 Lexikální obraz státu jako (nemocného) organismu	87
5.3.1 Kontextové aktualizace versus ustálené přenesené významy	88
5.4 Závěr	91

6 Možnosti typologické konfrontace češtiny a polštiny (na materiálu publicistických textů z let 2007 a 2017)93

ONDŘEJ BLÁHA

6.1 Typologická charakteristika češtiny a polštiny	93
6.2 Tzv. aktivita textu jako typologický ukazatel	97
6.3 Délka tokenu jako typologický ukazatel	98
6.4 Závěr	100

Resumé101

Summary103

Literatura105

Zdroje	110
Elektronické zdroje	111

Věcný rejstřík112

Autorské medailonky114

Předmluva

Inovační procesy jsou nezbytnou součástí každého přirozeného jazyka, neboť umožňují jeho plynulý vývoj. Inovačními procesy jazyk reaguje na stimuly z oblasti extralingvální i na stimuly vycházející ze samotného jazykového systému. Cílem autorů této monografie je nahlédnout na inovační procesy z různých úhlů pohledu a popsat tak jejich různé aspekty a projevy. Protože stejné inovační mechanismy mohou působit v různých jazycích a naopak některé typy inovací mohou být realizovány pouze v určitém konkrétním jazyce, neomezují se autoři jen na češtinu, ale berou v úvahu i další jazyky, zejména slovenštinu a polštinu.

Předkládanou monografií autoři chtějí připomenout nedožití pětaosmdesáté narozeniny prof. PhDr. Edvarda Lotka, CSc., (1932–2011), který byl po celý svůj profesní život spojen s Univerzitou Palackého v Olomouci. Vystudoval bohemistiku a polonistiku na Univerzitě Palackého v Olomouci, po absolutoriu působil na Filozofické fakultě UP jako pedagogický a vědecký pracovník, tamtéž se v roce 1990 habilitoval a v roce 1992 byl jmenován profesorem. Kromě toho byl v letech 1990–1994 proděkanem Filozofické fakulty UP a angažoval se v nejrůznějších vědeckých kolegiích a odborných organizacích. Na katedře bohemistiky FF UP se profesor Edvard Lotko věnoval především lexikologii a rétorice, dlouhou dobu vedl také přednášky a semináře z obecné jazykovědy. Předmětem jeho badatelského zájmu však nebyla jenom čeština, systematicky se věnoval také polštině i slovenštině a jejich kontrastivnímu výzkumu. Na profesora Edvarda Lotka tak autoři vzpomínají jako na vynikajícího lingvistu, ale především jako na vzácného pedagoga i kolegu.

Autorský kolektiv by na tomto místě chtěl vyslovit také poděkování Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, která přispěla na vydání monografie formou grantu IGA (Bohemistika: moderní filologie v 21. století), a oběma recenzentkám za jejich podnětné připomínky.

Za kolektiv autorů

Darina Hradilová

1 Neologizácia a neologizmy z pohľadu teórie lexikálnej motivácie

MARTIN OLOŠTIAK – LUCIA GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ

Táto kapitola bola vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0433/16.

1.1 Úvod do problematiky

V súčasnosti, keď sa jazykové spoločnosti stretávajú s množstvom nových podnetov, je potrebné vytvárať nové lexémy, prípadne modifikovať či doplniť významy už existujúcich lexém, ktoré by tieto potreby pokrývali. Vznik každej novej lexémy je teda podmienený potrebou komunikantov vyjadriť nový obsah (porov. Savič, 1990, 8). Technické inovácie, médiá, publicistika či životný štýl sú len niektorými z oblastí, v ktorých dochádza k neustálemu obohacovaniu lexikálnej zásoby. Podnety z mimojazykových oblastí preto vytvárajú v jazyku tlak na tvorbu celkom nových lexém, kombinácií lexém alebo na ich základe dochádza k modifikácii už existujúcich lexém, keď sa k už známym významom existujúcich lexém pridávajú nové významy. Vo všetkých spomínaných prípadoch dochádza k procesu neologizácie lexiky, teda k vytváraniu nových jednotiek v lexikálnom systéme – neologizmov.

Cieľom tohto textu je charakteristika neologizácie a neologizačných procesov s využitím špecifického uhla pohľadu – teórie lexikálnej motivácie. V prvej časti predstavujeme metodologické východiská, podstatu spomínaného lexikálnomotivačného prístupu, v rámci ktorého sa uchuopuje aj problematika neologizmov. V druhej časti v základných aspektoch ozrejňujeme podstatu temporálnej motivácie, v tretej časti sa venujeme dynamike temporálnej motivácie a vo štvrtnej časti vzťahom temporálnej motivácie k ostatným typom lexikálnej motivácie.

Dokladový lexikálny materiál čerpáme z vlastnej excerpcie, z databázy pripravovaného slovníka slovenských neologizmov a v neposlednom rade

z databázy českých neologizmů Neomat. Příklady uvádíme striktně výberovo a bez ambícií bližší klasifikácie, pretože tento text má teoreticko-metodologický a prehľadový charakter.

1.2 Metodologické východiská – teória lexikálnej motivácie

Metodologickým východiskom nášho prístupu k neologizmom je teória lexikálnej motivácie (ďalej aj TLM), ktorej autorom je J. Furdík (2008). TLM ďalej rozvíjajú jeho žiaci, najmä M. Ološtiak (monograficky 2011 a vo viacerých ďalších prácach) a niektorí ďalší.

1.2.1 Podstata lexikálnej motivácie

Východiskovým bodom motivatologického uvažovania je spochybnenie jednoznačnej platnosti teórie o všeobecnej platnosti princípu arbitrarnosti jazykového znaku, ktorú postuloval švajčiarsky lingvista, zakladateľ štrukturalizmu a celej modernej svetovej jazykovedy, Ferdinand de Saussure (1996). Arbitrarnosť¹ však podľa de Saussura nie je absolútna: „Celý systém jazyka spočíva vlastne na iracionálnom princípu arbitrarnosti znaku, a keby sa uplatňoval bez obmedzení, viedol by ku krajným komplikáciám. Našej myslí sa však podarilo do istých partií znakovkej masy zaviesť princíp poriadku a pravidelnosti, a práve to je úlohou relatívnej motivovanosti.“ (de Saussure, 1996, 183). Relatívna motivovanosť sa prezentuje prostredníctvom existencie onomatopojí, ktoré sú však v jazyku na periférii a tiež sú do istej miery arbitrarne (de Saussure, 1996, 99) a prostredníctvom odvodených a zložených slov, ktorých koncové zložky sú taktiež arbitrarne (*stol-ík, mal-o-mesto*).

S konceptom rozšíreného chápania pojmu motivovanosť prišiel J. Dolník (1985, 1990, 2003), podľa ktorého sa v prospech arbitrarnosti uvádzajú tri typy argumentácie (Dolník, 2003, 120).

a) Deskriptívna argumentácia: ak by bola nevyhnutná väzba medzi formou a obsahom, tá istá forma by znamenala vždy to isté a naopak. Nie je to tak, pretože v jazykoch existujú jednak synonymá (realizuje sa asymetrický vzťah jeden význam: viacero foriem, napr. „rastlina s dužnatými tehlovočervenými plodmi“: *paradajka – rajčina*), jednak homonymá

a tiež polysémia (realizuje sa asymetrický vzťah jedna forma: viacero významov, napr. homonymia: *popl*¹, právoslávny kňaz: *popl*², populárna hudba; polysémia: *mysl*, malý hlodavec³ aj, obslužný, ručne ovládaný prvek pripojený k počítaču).

b) Historická argumentácia: ak by bola nevyhnutná väzba medzi formou a obsahom, nemohlo by dochádzať k zmene významu, významy by nemohli vzniknúť, zaniknúť. Jazyková realita je aj v tomto prípade taká, že významovým zmenám bez zmeny formy dochádza, napr. železnica v minulosti „železná ruda“ a „manželka obchodníka so železom“ (Majtán, 2008, 458), v súčasnosti „dráha so smerovo viazaným pohybom vozidiel po koľajách“.

c) Komparatívna argumentácia: ak by bola nevyhnutná väzba medzi formou a obsahom, rozličné jazyky by nemohli mať odlišné slová na vyjadrenie toho istého významu a vlastne by rozličné jazyky ani nemohli existovať. Jazyková realita to opäť vyvracia, porov. napr. vyjadrenie významu „slovesné dielo vydané tlačou v samostatnom zväzku“ v rôznych jazykoch, slov. *kniha*, angl. *book*, nem. *das Buch*, franc. *livre*, špan. *libro* atď.

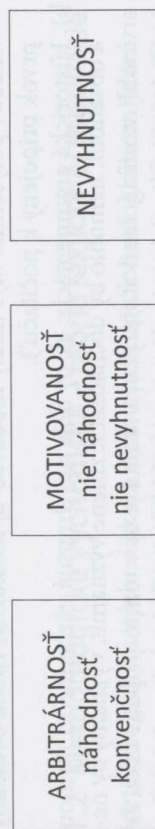
J. Dolník upozorňuje na fakt, že v uvedených argumentáciách sa uvažuje o nevyhnutnosti medzi formou a obsahom. Arbitrarnosť znamená, že medzi formou a obsahom, ako aj medzi znakom a denotátom nie je príčinný, kauzálny vzťah, ale vzťah konvencie. To znamená, že daná forma je konvenčne nositeľkou daného významu, napr. forma *dom* je nositeľkou významu „budova, stavba, určená najmä na bývanie“ a nie napr. významu „písacia potreba“.

Arbitrarnosť sa dáva do opozície jednak k motivovanosti, jednak k nevyhnutnosti (arbitrarnosť = nie nevyhnutnosť). Avšak protikladom nevyhnutnosti je náhodnosť, teda arbitrarnosť. Z toho vyplýva, že motivovanosť nie je protikladom k arbitrarnosti, ale tvorí stredný článok medzi arbitrarnosťou a nevyhnutnosťou; porov. schému č. 1.

¹ V tomto kontexte upúšťame od podrobného komentára k chápaniu saussurovského konceptu arbitrarnosti a interpretácií tohto chápania (porov. de Saussure 1996, s. 98–99, 160–163, 385–391).

Schéma č. 1:

Vztah mezi arbitrárností, motivovaností a nevyhnutností

Například nie je náhodné, že formy *nevýhoda*, *slovníkárstvo* sú také, aké sú (*nevýhoda* = „nie výhoda“, *slovníkárstvo* = „odbor zaoberajúci sa slovníkmi“), ale nie je to ani nevyhnutné, pretože význam „nie výhoda“ sa môže vyjadriť aj formami *hendikep*, *slabina* a význam „odbor zaoberajúci sa slovníkmi“ sa môže vyjadriť formou *lexikografia*. Podobným spôsobom na problematiku motivovanosti nazera J. Holeš (2004, 51): „Motivovanosť není opakem arbitrárnosti nebo konvenčnosti, jak se často traduje i v odborné literatuře. Motivovanost je souhrn všech faktorů, díky nimž není struktura slova nahodilá.“

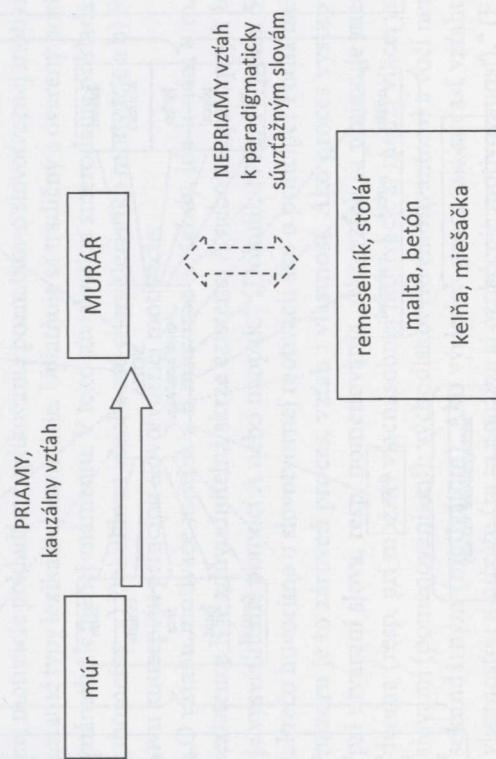
Na základe tejto argumentácie J. Dolník rozširuje rozsah pojmu motivovanosti nielen vo vzťahu „forma – obsah“, ale aj vo vzťahu „obsah – obsah“ a do výkladu včleňuje aj fakt, že lexikálne jednotky sa zapájajú do rozličných vzťahov s inými lexikálnymi jednotkami: „O absolútnej arbitrárnosti označujúceho vo vzťahu k označovanému môžeme hovoriť len v súvislosti s izolovaným jazykovým znakom, t. j. vtedy, keď abstrahujeme od súvzťažných znakov“ (Dolník, 2003, 122).

Keď si uvedomíme, že lexéma „nežije na pustom ostrove“, ale vo vzájomnej interakcii s inými lexémami, musíme pripustiť, že každá lexéma je aspoň minimálne motivovaná. Citovaný autor sa odvoláva na F. de Saussura (1996, 145): „To, čo je na slove dôležité, nie je samotný zvuk, ale zvukové rozdiely umožňujúce slovo rozlíšiť od všetkých ostatných slov, pretože práve rozdiely sú nositeľmi významu.“ A dodajme, že na inom mieste, v súvislosti s explikáciou konceptu hodnoty, de Saussure (1996, 143) píše: „V rámci rovnakého jazyka sa všetky slová vyjadrujúce príbuzné pojmy vzájomne obmedzujú. Synonymá ako francúzske *redouter*, obávať sa, *craindre*, báť sa, *avoir peur*, mať strach, nadobúdajú svoju hodnotu až vo vzájomnom protiklade; keby *redouter* neexistovalo, jeho obsah by prevzal jeho konkurenti.“ Z toho vyplýva, že do hry zásadným spôsobom vstupujú formálne a významové rozdiely medzi paradigmaticky súvzťažnými lexémami (synonymami, antonymami, homonymami atď.). Preto J. Dolník charakteris-

tku motivácie rozširuje takýmto spôsobom: „Motiváciou slova sa rozumie PRIAMY kauzálny vzťah medzi jeho formálnou (výrazovou, materiálno, zvukovou) a významovou (ideálnou) zložkou, ako aj NEPRIAMY vzťah, ktorý je podmienený vzťahom slova k paradigmaticky súvzťažným slovám“ (Dolník, 2003, 123; zvyraznil M. O.).

Uvedené možno znázorniť aj prostredníctvom príkladu (porov. schému č. 2) [2], kde ako priamy je uvedený vzťah slovotvornej motivácie *múr* → *murár* (význam slova *murár* je priamo odvodený z významu slova *múr*, murár je ten, kto stavia múry a je morfematicky zdôvodniteľný). Slovo *murár* je však motivované aj nepriamo vo vzťahu k paradigmaticky súvzťažným slovám, ako napr. *murár* – *remeselník* (hyperonymicko-hyponymický vzťah²), *murár* – *stolár* (kohyponymický vzťah, slovotvornoparadigmatický vzťah), *murár* – *malta*, *betón*, *keľňa*, *stavať* (pojmové vzťahy). Tu ide o minimálnu, „negatívnu“ mieru zdôvodnenosti (v zmysle, murár nie je stolár, klampiár, tesár, zámočník...), preto sa uvažuje o nepriamom asociatívnom vzťahu, ktorý je v schéme č. 2 naznačený obojstrannou šípkou s prerušova-

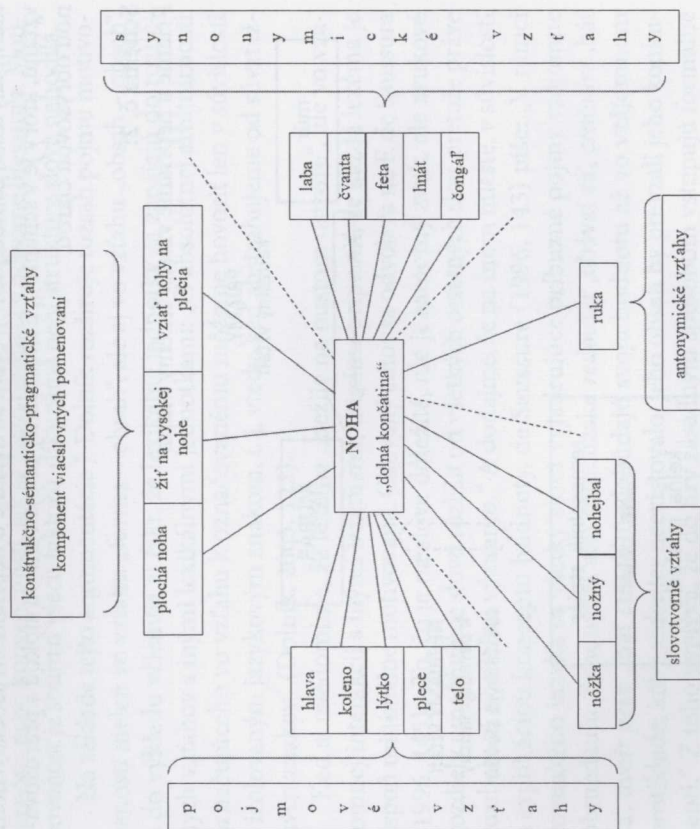
Schéma č. 2:

Priame a nepriame vzťahy lexémy *murár*

² Lexémy *murár* a *stolár* patria do rovnakého slovotvorného typu.

Z uvedeného možno postulovať dva uhly pohľadu na semiotický status lexikálnych jednotiek. Ak vezmeme do úvahy lexému ako izolovaný znak, abstrahujeme od interlexematických vzťahov (vzťahov medzi lexikálnymi jednotkami), tak vzťah medzi formou *noha* a významom „horná končatina“ bude arbitrárny, nemotivovaný. Ak však lexému *noha* považujeme za neizolovaný jazykový znak, ktorý sa vyznačuje súborom vzťahov k paradigmaticky súvzťažným jednotkám (porov. schému č. 3), tak môžeme konštatovať, že tento znak je minimálne motivovaný práve interlexematickými vzťahmi, ktoré sú pre tento znak charakteristické. Ukazuje sa teda, že arbitrárnosť a motivovanosť jazykového znaku sa navzájom nevylučujú, majú však odlišný status a modus vivendi.

Schéma č. 3:
Relačná lexikálnej jednotky *noha*

Na základe toho J. Furdík (2008) postuluje tézu, že princíp motivácie má v lexike všeobecnejšiu platnosť než princíp arbitrárnosti. Vzhľadom na to, že existenciu lexém ovplyvňujú viaceré okolnosti, vyčleňuje nie jednu, ale viaceré typy motivácií: „Štruktúrne vzťahy určujú charakter daného slova; dávajú slovu zmysel čiže motív jeho existencie. Preto na rozdiel od tradičného chápania slovného znaku ako arbitrárneho (ľubovlného) je možné chápať slovo naopak ako mnohonásobne motivované. Slovo ako jednotka lexikálnej zásoby je teda vždy mnohonásobne motivované. Výsledkom takéhoto pohľadu je chápanie slovných zásoby ako súboru jednotiek daných konfiguráciou a interakciou lexikálnych motivácií.“ (Furdík, 2000).

Modifikovaná klasifikácia lexikálnej motivácie obsahuje týchto 17 typov (Ološtiak, 2011): paradigmatická motivácia, slovo tvorná motivácia, fonická motivácia, morfológická motivácia, sémantická motivácia, syntaktická motivácia, frazeologická motivácia, onymická motivácia, interlingválna motivácia, abreviačná motivácia, expresívna motivácia, registrová motivácia, terminologická motivácia, sociolektická motivácia, teritoriálna motivácia, temporálna motivácia, individualizačná motivácia.

1.2.2 Slovo tvorná motivácia ako východisko analýzy

Za jeden zo základných metodologických pilierov pri rozvíjaní teórie lexikálnej motivácie pokladáme aplikovanie poznatkov o slovo tvornej motivácii na ostatné typy lexikálnej motivácie. Uplatňuje sa tradičný a overený postup od známeho k menej známemu. V tejto súvislosti za smerodajné pokladáme dva momenty: a) Dokulilovu všeobecnú charakteristiku motivácie a b) Furdíkovu koncepciu princípu slovo tvornej motivácie.

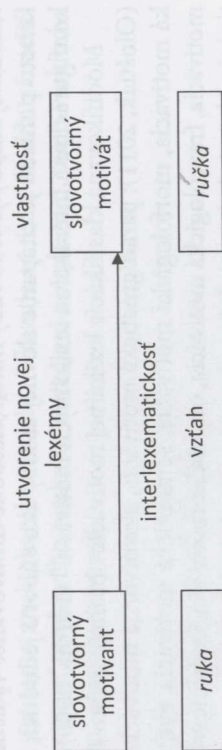
a) „O vzťahu motivácie medzi A a B mlúvime ... tehdy, jde-li nám o to, že existencie B je zdůvodnitelná skrze existenci A nebo naopak, popř. že B je vysvětlitelné pomocí A nebo naopak.“ (Dokulil, 1962, 11, pozn. 5).

b) „Prečo hovorme o slovo tvornej motivácii ako o princípe? Podľa nášho názoru je to zároveň proces, vzťah i vlastnosť. Ako proces vystupuje pri utváraní slova, resp. pomenovania. Ako vzťah sa prejavuje medzi dvoma (resp. pri možnej viacnásobnej motivácii aj medzi viacerými) slovami (pomenovaniami): východiskovým (motivantom) a voči nemu sekundárnym (motivátom). Ako výsledok procesu a súčasť vzťahu je vlastnosťou motivátu (tu sa používa aj označenie motivovanosť).“ (Furdík, 1993, 12–13).

V uvedených citátech sa akcentuje zdôvodniteľnosť, t. j. fakt, že entita (jazykový prvok) je zdôvodniteľný vo vzťahu k inej entite, pričom u J. Furdíka sa uvažuje o troch aspektoch tejto zdôvodniteľnosti – procesualnej, vzťahovej a resultatívnej stránke (princíp slovtvornej motivácie; porov. schému č. 4).

Schéma č. 4:

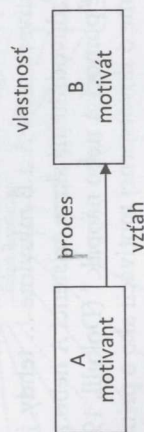
Princíp slovtvornej motivácie

Na základe poznatkov o princípe slovtvornej motivácie možno zovšeobecniť, že problematika lexikálnej motivácie sa dotýka ozrejmenia A a B, procesu vzniku B, vzťahu medzi A a B a z toho vyplývajúcej vlastnosti B. Týmto spôsobom sa definuje všeobecná motivačná štruktúra, ktorá sa podľa jednotlivých typov lexikálnej motivácie naplnia špecifickými vlastnosťami a prvkami. Všeobecnú motivačnú štruktúru znázorňujeme v schéme č. 5.

Schéma č. 5:

Všeobecná motivačná štruktúra

Uvedené skutočnosti možno terminologicky uplatniť pri všetkých typoch lexikálnej motivácie, a to tak, že na pomenovanie entít A a B sa využijú termíny motivant a motivát, spresnené adjektívom, ktoré odkazuje na príslušný motivačný typ (napr. temporálny motivant – temporálny motivát, paradigmatičký motivant – paradigmatičký motivát). Pri charakteristike každého motivačného typu pozornosť sústreďujeme na tieto aspekty:

- Motivácia ako proces. Pri slovtvornej motivácii sa procesualna stránka charakterizuje ako proces utvorenia slova, čím sa poukazuje na základnú nominačnú funkciu. Keďže nie všetky typy motivácie sa vyznačujú touto funkciou, procesualnú stránku motivácie je adekvátnejšie charakterizovať všeobecnejšie ako proces nadobudnutia istého motivačného typu. Z toho vyplýva, že proces nadobudnutia istého motivačného typu a proces utvorenia lexikálnej jednotky je možné stotožniť len pri motivačných typoch s nominačnou funkciou (o spôsoboch nominácie vo vzťahu k lexikálnej motivácii a k tvoreniu neologizmov porov. časť 1.4.2).
- Charakter motivantu. Ide o dôležitý činiteľ, ktorý predurčuje vlastnosti motivačného typu. Tento poznatok uplatňujeme aj pri klasifikácii a hierarchizácii lexikálnej motivácie: intralingválne, intralingválno-extralingválne, extralingválne typy (Ološtiak, 2011, 48–52).
- Motivácia ako vzťah medzi motivantom a motivátom. Z predchádzajúceho bodu vyplýva, že charakter motivantu (na osi intralingválnosť – extralingválnosť) zásadným spôsobom ovplyvňuje aj vzťahovú zložku motivácie.

Ak má motivant intralingválny charakter (motivantom je jazyková jednotka), vzťahová zložka sa realizuje v rámci jazyka, čo platí pre paradigmatickú, slovtvornú, morfologickú, sémantickú, syntaktickú, interlingválnu a abreviačnú motiváciu; porov. schému č. 6. Ak má motivant hybridný, intralingválno-extralingválny charakter (motivantom je jazykovo aj mimojazyková entita), vzťahová zložka sa realizuje hybridne (jazykovo aj mimojazykovo) – ide o fónickú a frazeologickú motiváciu; porov. schému č. 7. Ak má motivant extralingválny charakter, vzťahová zložka smeruje z mimojazykového priestoru do jazykovej oblasti a hodnota lexikálnej jednotky je determinovaná mimojazykovými entitami (čas, priestor, sociálne vzťahy, situačná podmienenosť a i.). Ide o onymickú, expresívnu, registrovú, terminologickú, sociolektskú, teritoriálnu, temporálnu a individualizačnú motiváciu; porov. schému č. 8.

Schéma č. 6:

Intralingválne typy motivácie

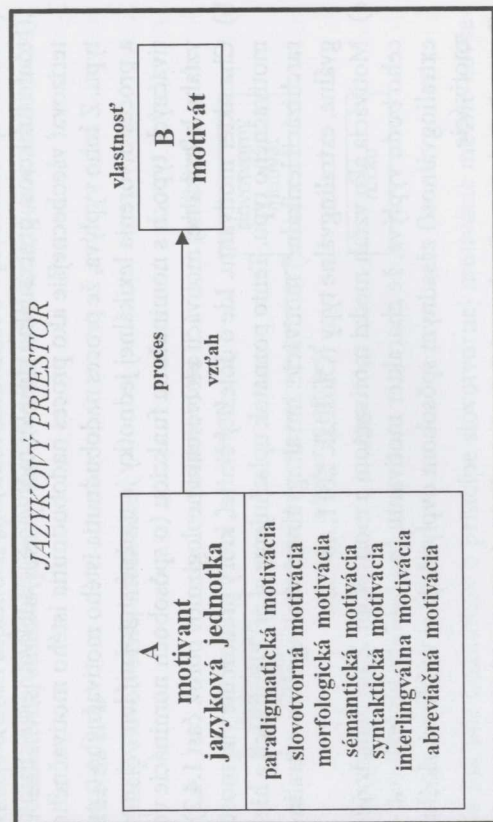

Schéma č. 7:

Intralingválno-extralingválne typy motivácie

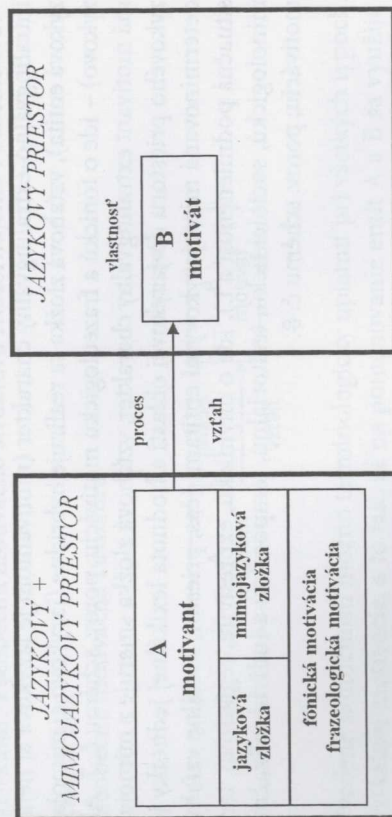
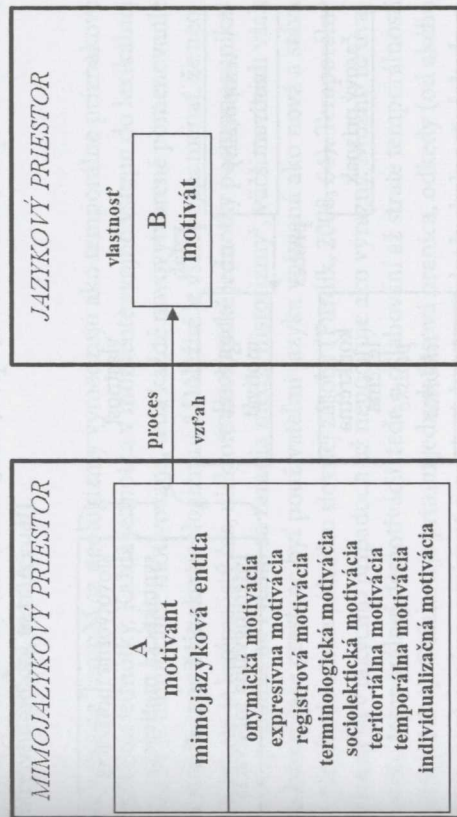

Schéma č. 8:

Extralingválne typy motivácie

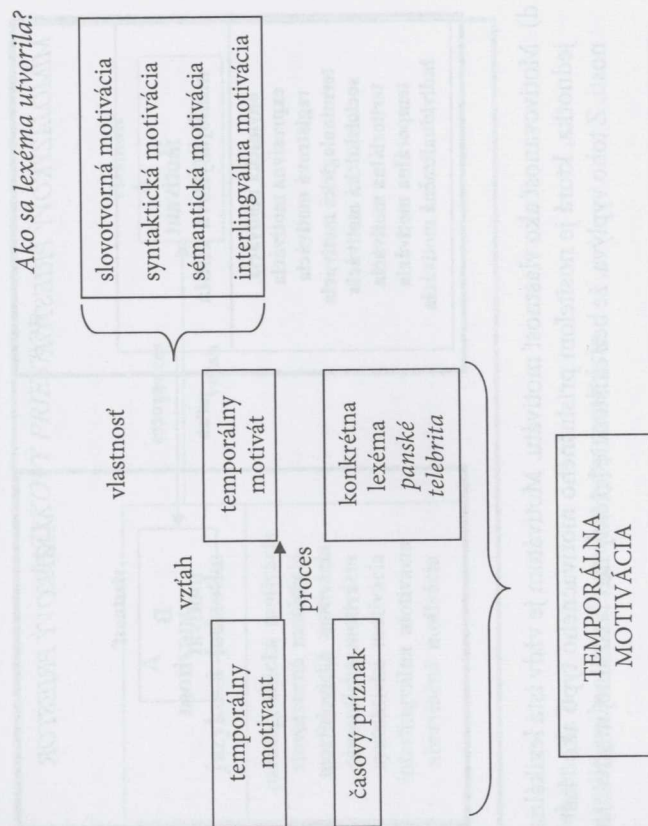
d) Motivovanosť ako vlastnosť motivátu. Motivátom je vždy istá lexikálna jednotka, ktorá je nositeľom príslušného motivačného typu ako vlastnosti. Z toho vyplýva, že bez existencie lexémy niet lexikálnej motivácie.

1.3 Temporálna motivácia

Temporálne motivované sú lexikálne jednotky, ktorých hodnota je ovplyvnená časovosťou. TLM ponúka nové možnosti systémovo uchopiť a analyzovať všetky skupiny a typy lexikálnych jednotiek, čo platí aj pre temporalizmy. Temporálnosť značí prítomnosť časovej príznakovosti pri vnímaní charakteru lexikálnej jednotky. Temporálnym motivantom je časový príznak „väzba na čas“ ako mimojazykový (extralingválny) činiteľ, temporálnym motivátom je temporalizmus, časovo determinovaná lexikálna jednotka; porov. schému č. 9.

Schéma č. 9:

Dimenzie temporálnej motivácie

Temporálna motivácia (ďalej aj TempM) sa netýka vlastného významu lexikálnych jednotiek, za temporálne motivované nepokladáme lexémy, ktoré vo svojom význame obsahujú temporálne prvky (napr. *včera*, *zajtra*, *dlho*, *trvať*, *sekunda*, *hodiny*). TempM je zviazaná so suprasémantickou dimenziou (o suprasémantike porov. Dolník, 2003) – prostredníctvom príznaku temporálnosti používateľa jazyka vnímajú isté lexikálne jednotky ako nové, resp. novšie, iné zasa ako zastarávajúce, staršie či staré. Podľa prítomnosti alebo neprítomnosti časového príznaku možno vymedziť dve skupiny lexém:

- atemporalizmy – temporálne nemotivované, časovo bezpríznačné lexémy, napr. *voda*, *jar*, *byť*, *vládnuť*, *ona*, *štyri*, *včera*;
- temporalizmy – temporálne motivované, časovo príznakové lexémy, ktoré podľa charakteru temporálneho príznaku možno členiť na:
 - antikvarizmy (tento termín použil J. Dolník, 2003), lexikálni „dôchodcovia“ (archaizmy, historizmy, napr. *slúžny*, v býv. Uhorsku

- vyšší správny úradník, *ablegát*, poslanec krajinského snemu v Rakúsko-Uhorsku, *pobočník*, dôverník vysokého hodnostára³;
- bb) *neologizmy* (lexikálne „deti“, resp. „adolescenti“⁴, napr. *bluetooth*, *MP3-ka*, *retrosexual*).

Na základe TempM sa neologizmy vymedzujú ako temporálne príznakové lexikálne jednotky. Každá jednotka v momente svojho vstupu do lexikálnej zásoby je temporálne motivovaná, teda každé novotvorené pomenovanie sa istý čas pociťuje ako neologizmus.⁴ Dôležité je však poznamenať, že neologizmom je lexéma istý čas, niektoré neologické jednotky postupne zanikajú, resp. pomerne rýchlo sa zaradia medzi historizmy⁵, väčšina z nich však po istom čase prestane byť používateľmi jazyka vnímaná ako nová a stáva sa plnohodnotnou súčasťou slovných zásoby (Furdík, 2008, 64). Temporálny príznak sa v takýchto prípadoch už nepociťuje ako výrazný. Možno tu uvažovať o temporálnej demotivácii, teda o oslabovaní až strate temporálnosti (porov. 1.3.4). Otázkou je pritom jednak časová hranica, odkedy (od akého momentu) možno uvažovať o neologickosti, a jednak okolnosť, dokedy sa neologizmus považuje za neologizmus.

Časové hranice, od ktorých sa zvykne uvažovať o novej lexike z globálneho, celolexikálneho hľadiska, zväčša závisia od mimojazykových okolností, viažúcich sa na používanie istého jazyka. V súčasnosti možno o novej lexike v slovenčine (a taktiež v češtine) uvažovať v nadväznosti na rok 1989, v ktorom sa v stredoeurópskom priestore udiali zásadne spoločensko-politicko-ekonomické zmeny. O najaktuálnejšej slovenskej neologickej lexike by sme

³ Antropomorfnú metaforu (dôchodcovia, deti, adolescenti) nepoužívame náhodne, ale v nadväznosti na úvahy J. Furdíka, ktoré predniesol na prednáškach z lexikológie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove cca v rokoch 1997–2002 (porov. aj Ološtiak, 2009). Tu autor uvažuje o antropomorfizácii lexiky, teda o pripodobnení lexiky k ľudskej spoločnosti a lexémy k ľloveku (Furdík, 2008, 28–29).

⁴ O. Martincová et al. (1998, 13) upozorňujú, že za neologizmus možno považovať aj takú lexému, ktorá už existovala predtým ako odborný termín, resp. jej použitie bolo pôvodne úzko späté so špecifickým sociálnym či pracovným prostredím, ale v súčasnosti už pôvodnú príznakovosť stratila a dnes sa objavuje ako nová lexéma v bežnom, celospoločenskom kontexte. Napr. v pripravovanom *Slovníku slovenských neologizmov* (Rešovská, 2015; Gianitová-Ološtiaková – Rešovská, 2017) zachytávame viacslovné pomenovanie *minimálna mzda*, ktoré bolo pôvodne administratívno-právnym termínom, ale v súčasnosti sa často používa v publicistike.

⁵ Možno spomenúť napr. kedysi nové lexémy *walkman/volkmen*, *discman/diskmen*, ktoré sa následkom postupu technologického vývoja relatívne rýchlo zaradili medzi zastarané lexikálne jednotky, tzn. temporálne sa demotivovali na historizmy (o termíne temporálna demotivácia porov. 1.3.3); namiesto nich sú v centre záujmu nové technologické produkty, a teda vznikli aj ich nové pomenovania ako *MP3 prehrávač*, *MP3man*, *iPod*.

mohli uvažovať napr. aj v nadväznosti na vstup Slovenska do Európskej únie (1. 5. 2004) či čiastočne mechanicky aj v nadväznosti na prelom tisícročí. Avšak prvá časová hranica, uvádzaná aj J. Dolníkom, je z hľadiska skúmania zmien v lexike odrážajúcich spoločensko-politické zmeny po Novembri 1989 najvýraznejšia. Navyše, táto hranica sa prekrýva aj s vydaním zásadného diela mapujúceho dynamiku v slovnej zásobe v období od začiatku 50. rokov 20. storočia do polovice 80. rokov (Horecký – Buzásová – Bosák et al., 1989) a s druhým vydaním Krátkeho slovníka slovenského jazyka (Kačala – Pisárčiková, 1989, 7–8), ktoré reflektujú lexiku pred rokom 1989.

Pomerne často sa vedú diskusie o diferenciácii neologizmov a okazionalizmov. Tejto otázke sa venujeme v časti 1.4.3, kde načrtávame vzťah temporálnej a individualizačnej motivácie.

1.4 Dynamika temporálnej motivácie

Meniaci sa status temporalnosti sa najvýraznejšie prejavuje práve pri neologizmoch. V nasledujúcej časti predstavíme pohyby v oblasti temporalnosti v kontexte teórie lexikálnej motivácie, v rámci ktorej prirodzeným spôsobom počítajú aj s dynamikou, ktorá je pre fungovanie lexiky príznačná.

1.4.1 Metamotivačná temporalita

Časový aspekt (dynamika) sa týka všetkých typov lexikálnej motivácie. Tu by sa dalo uvažovať o časovosti v širšom zmysle, ktorú možno označiť termínom metamotivačná temporalita. Pri metamotivačnej temporalite vychádzame z poznatku, že lexikálna motivácia je dynamický jav – vzniká, trvá, mení sa, zaniká. Vznik, resp. proces vzniku istého typu motivácie nazývame termínom motivácia (porov. 1.3.2), zmenu motivácie možno uchopiť termínom remotivácia a transmotivácia⁶ a zánik motivácie prostredníctvom

⁶ REMOTIVÁCIU chápeme ako sekundárne nadobudnutie motivačného typu pri lexii, ktorá už v jazyku existuje, pričom sa mení lexikálny status tejto lexie. Typickým prípadom je slovo tvorené remotiváciou pôvodne slovo tvorené nemotivovaného pomenovania, napr. *dríbling* ← *dríblovať*, *trénning* ← *trénovať*. TRANSMOTIVÁCIU chápeme ako zmenu/obmenu motivácie v rámci istého motivačného typu, pričom pri tomto procese sa prekračuje hranica lexie, tvorí sa nová lexia. Napríklad syntaktická transmotivácia sa týka zmeny syntaktickej štruktúry viacslovného pomenovania, typ *Všeobecná zdravotná poisťovňa* → *Všeobecná zdravotná*. V tomto prípade dochádza k zmene, ale nie k zániku syntaktickej motivácie. O terminologickej transmotivácii môžeme uvažovať v prípadoch medzioborového preberania termínov, napr. chem. *derivácia* → lingv. *derivácia*; bot. *koreň* → lingv. *koreň*. O onymickej transmotivácii možno uvažovať v prípadoch funkčného prehodnotenia

termínu demotivácia⁷. Ďalej sa zameriavame len na dynamiku samotnej temporálnej motivácie.

1.4.2 Temporálna motivácia

Ide o nadobudnutie temporálnej motivácie. Vznik temporálnej motivácie má dvojakú podobu podľa toho, či ide o zastaranie už existujúcich alebo o zrod nových lexikálnych jednotiek. Jednoznačná situácia je pri neologizmoch. Každá jednotka v momente svojho vstupu do lexikálnej zásoby je temporálne motivovaná. Nadobudnutie druhého pólu temporalnosti (odchod jednotiek do lexikálneho dôchodku) je podmienené buď denotačne alebo reštruktúraciou vzťahov medzi jednotkami v jazykovom systéme. Prvým spôsobom vznikajú historizmy; zastaranie denotátu znamená aj zostatnutie lexikálnej jednotky, ktorá tento denotát pomenúva (porov. napr. množstvo deaktualizovaných jednotiek po páde komunizmu r. 1989 a následnej reorganizácii spoločensko-politického života: *iskrička*, *pionier*, *zväzák*, *káder*, *pracovná sobota*, *Varšavská zmluva*, *ZSSR* a i.⁸). Druhým postupom vznikajú archaizmy, ktoré prirodzene vstupujú do synonymických vzťahov (šuster – obuvník, lichva – statok, bukéta – kytica).

1.4.3 Temporálna remotivácia

Jedným zo svojráznych prejavov temporálnej dynamiky je temporálna remotivácia. Jej podstatou je zmena statusu (ale nie zánik) temporálnej motivácie v danej lexii, a to jednak v smere staré → nové, jednak v smere nové → staré/zastarávajúce.

onymického znaku na úrovni onymických tried a podtried, napr. *Lucia* (antroponymum, rodné meno) → *Lucia* (chrématomymum: 1. pomenovanie typu nábytku; 2. kvetinarstvo); *Hron* (toponymum) → *Hron* (chrématomymum, pomenovanie vlakového spojenia, pomenovanie hotela apod.).

⁷ DEMOTIVÁCIÁ je postupné oslabovanie až strata motivácie; porov. napr. slovo tvorené demotivovaním lexému *stádo* (stát), *sukňa* (sukno), *dedina* (ded), *motil* (motať), *veďro* (voda), *hrabať* (v zátvorkách uvádzame genetické motivanty). Ako príklad na syntaktickú demotiváciu možno uviesť univerbizáciu, keďže v procese univerbizácie dochádza k strate syntaktickej motivácie – z viacslovného, syntakticky motivovaného pomenovania sa stáva jednoslovné, syntakticky nemotivované pomenovanie (k syntaktickej demotivácii porov. Ološtiak, 2011, 137–138; o univerbizácii porov. najnovšiu monografiu L. Palkovej, 2018).

⁸ Reprezentatívny prehľad takéhoto lexikálneho materiálu ponúkajú aj lexikografické diela *Slovník komunistickej totality* (Cvrček – Černák – Schmiedtová, 2010) a *Malý slovník reálií komunistickej totality* (Schmiedtová, 2013).

- a) Temporálna remotivácia v smere *staré* → *nové*, t. j. prehodnotenie antikvarizmu na neologizmus. Napr. vplyvom politických a spoločenských zmien po roku 1989 sa do lexikálnej zásoby vrátili – a istý čas ich bolo možné považovať za neologizmy – lexémy ako napr. *župan*, *primátor*, *starosta*, *mestská rada*, *mestský úrad*, čes. *hejtman* (porov. aj Dolník, 2003, 191; Martincová et al. 1998, 13).⁹ Ako vidno, lexikálne návraty („pokropenie živou lexikálnou vodou“) sú v jazyku možné, ak si to vyžadujú pomenovacie potreby komunikujúceho spoločenstva. V uvedených prípadoch ide o návraty príslušných reálií, na pomenovanie ktorých sa využili už predtým používané lexikálne jednotky.

- b) Temporálna remotivácia v smere *nové* → *staré/zastarávajúce*

Existujú lexémy, ktoré sa istý čas pocitujú ako neologizmy a následne sa prehodnotia na antikvarizmy. V jazykovede sa na pomenovanie takýchto jednotiek používa termín efemérne slovo (Buzássyová, 2008; tam aj ďalšia literatúra). Efemérne slovo je teda také pomenovanie, ktoré funguje v komunikácii krátko. Citovaná autorka v tejto súvislosti uvažuje o krátkej kariére, prchavosti, podenkovosti takýchto jednotiek, pričom vymedzuje aj tematické skupiny slov, ktoré súvisia s touto kategóriou, napr. názvy niektorých politických strán (z tých známejších napr. *Strana občianskeho porozumenia*, skr. *SOP*¹⁰; autorka spomína aj názov *Občianska demokratická únia*, skr. *ODÚ*; možno doplniť aj *Aliancia nového občana*, skr. *ANO*¹¹), pomenovania prívržencov politických strán a hnutí (*migašovci*, *dzurindovci*, *slotovci*, *mečiarovci*; čes. *kalouskovci*, *bursíkovci* a mn. i.¹²) a niektoré ďalšie. V tejto súvislosti sa pripomína aj otázka tzv. módných pomenovaní, resp. pomenovaní s krátkou kariérou, ktoré v istom období dosiahnu vysokú frekvenciu, vo verejnom diskurze (najmä pod vplyvom médií) sa používajú často, potom

⁹ Medzitým sa lexémy typu *starosta*, *primátor* úplne adaptovali a temporálne demotivovali (o termíne temporálna demotivácia porov. 1.3.4), takže v súčasnosti (píše sa rok 2018) sú tieto jednotky časovo bezpriznakové.

¹⁰ Politická strana pôsobiaca na Slovensku v rokoch 1998–2003, v rokoch 1998–2002 súčasť vládnej koalície (bližšie porov. https://sk.wikipedia.org/wiki/Strana_ob%C4%8Dianskeho_porozumenia). Porov. aj pozn. 19.

¹¹ Politická strana pôsobiaca na Slovensku v rokoch 2001–2011, v rokoch 2002–2005 súčasť vládnej koalície (bližšie porov. https://sk.wikipedia.org/wiki/Aliancia_nov%C3%A9ho_ob%C4%8Dana). Porov. aj pozn. 19.

¹² Slovo tvorné súvislosti týkajúce sa slovo tvorné potencie vlastných mien politikov predstavujú významnú problematiku, ktorá odráža pomenovacie potreby jazykového spoločenstva, súvisiace s dianím na politickej scéne a jeho vplyvom na spoločnosť; porov. napr. Martincová, 2003; Opatková, 2003; Děngeová, 2009).

sa môžu vžiť a začnú sa bežne používať (temporálne sa demotivujú; porov. časť 1.3.4) alebo upadnú do zabudnutia, antikvarizujú sa, t. j. temporálne sa remotivujú.

Módnosť (a vo všeobecnosti temporálnosť) môžu v súčasnosti efektívne detegovať aj nástroje vyvíjané korpusovou lingvistikou. Napríklad v databáze Slovenského národného korpusu možno prostredníctvom funkcie *Trendy* stanoviť frekvenciu výskytu daného jazykového prostriedku v jednotlivých rokoch.¹³ Ako vidno, uvedená problematika sa dotýka efemerosti v mójazykovej skutočnosti, t. j. efemerosti pomenovaných reálií, denotátov.

1.4.4 Temporálna demotivácia

Temporálnu demotiváciu chápeme ako postupné oslabovanie až stratu temporálneho príznaku. Vo vzťahu k neologizmu ide o postupné oslabovanie, deaktualizáciu až stratu príznaku novosti. Na otázku *Dokedy sa neologizmus považuje za neologizmus?* neexistuje presná a jednoznačná odpoveď, pretože na proces oslabovania časovej príznakovosti neologizmov (temporálnej demotivácie) vplyvajú viaceré činitele v rozličných konfiguráciách (terminologicky by sme mohli uvažovať o temporálnej demotivačných činiteľoch). Na tomto mieste sa pokúsime načrtnúť tie, ktoré pokladáme za najdôležitejšie.

- a) Dĺžka lexikálneho života neologizmu, t. j. čas, ktorý uplynul od vzniku lexémy po súčasnosť – čím dlhší lexikálny život, tým väčšia pravdepodobnosť zániku neologickosti, t. j. tým dlhšia doba, počas ktorej si používateľ jazyka na danú lexikálnu jednotku „zvykne“.
- b) Denotát, pri ktorom možno uvažovať o dvoch aspektoch:
- ba) používanie denotátu a potenciál k zovšedneniu – čím viac sa denotát používa, čím je všednejší, tým rýchlejšie sa neologický príznak oslabuje;
- bb) pôvod denotátu – čím exotickejší denotát, tým pomalšie sa neologický príznak oslabuje.

¹³ Napr. lexéma *grexit* sa v Slovenskom národnom korpuse (verzia prim-public-8.0-all) nachádza 147krát, pričom podľa jednotlivých rokov je frekvencia výskytov takáto: 2011: 4; 2012: 46; 2013: 0; 2014: 0; 2015: 91; 2016: 4; 2017: 2. Samozrejme, relevantné výsledky budú k dispozícii až s istým časovým odstupom, ale na tomto mieste si dovoľme konštatovať, že lexéma *grexit* môže byť jedným z kandidátov na efemérne, tzv. módné pomenovanie.

- c) Frekvencia neologizmu v komunikátoch, ktorá je odrazom potrebnosti denotátu v ľudskom živote (súvisí aj s bodom b) – čím vyššia frekvencia v komunikátoch, tým rýchlejšie sa neologický príznak oslabuje.
- d) Používatelia jazyka so svojimi individuálnymi a sociálnymi charakteristikami (vek, vzdelanie, profesia apod.), napr. čím starší používatel jazyka, tým pomalšie sa v jeho vedomí stráca príznak neologickosť, pretože má viac zafixovanú mimojazykovú realitu pred vznikom príslušného neologizmu.
- e) Pôvod neologizmu (domáce – prevzaté pomenovanie): pomenovanie domáceho pôvodu má potenciál zovšeďniť skôr než pomenovanie cudzieho pôvodu, pretože je menej príznakové, menej „vyčnieva z radu“, je tvorené z domáciach, už predtým jazykovému spoločstvu známych zdrojov;
- f) Spôsob utvorenia: uzuálny – neuzuálny. Pri neuzuálnom tvorení sa neologickosť pociťuje dlhšie než pri uzuálnej nominácii. Porov. napr. rozdiel medzi slovotvorne motivovanými pomenovaniami utvorenými podľa klasických slovotvorných spôsobov a postupov¹⁴ a pomenovaniami tvorenými kontaminačne (angl. *blending*; napr. slov. *ovčan* (*ovca* + *občan*)).

Pri hľadaní odpovede na dynamiku príznaku neologickosti možno konštatovať, že proces temporálnej demotivácie neologizmov je plynulý a nie je možné stanoviť presnú hranicu, keď sa neologizmus prestane pociťovať ako neologizmus. Ak by sme sa však priklonili k „maximalistickej“ koncepcii, mohli by sme konštatovať, že neologizmus je dovtedy neologizmom, kým žije aspoň jeden používateľ jazyka, ktorý si pamätá a vníma dobu pred vznikom daného neologizmu. Aj tu platí zákonitosť jednotlivého (Furdík, 1995) – vývin každého neologizmu je individuálny, spája sa s frekvenciou jeho výskytu, ale závisí aj od toho, či je jeho používanie bežné v celom jazykovom spoločensťve, alebo je spojené výhradne s istou viac alebo menej špecifickou komunikačnou sférou (odborná komunikácia, komunikácia v rámci istých societ apod.).

Aj pri temporálnej demotivácii teda možno uvažovať o škálovitosti, rôznych stupňoch, ktorých hranice nemožno presne stanoviť (v zmysle nejasnosti, rozplyvanosti, „fuzzy“); porov. rôzne stupne časovej demotivácie (stupňa neologickosti) pri lexémach *internet*, *mobilný telefón*, *softvér*,

¹⁴ Derivácia: prefixácia (*kontrakultúra*, *neobčan*, *naimportovať*), sufixácia (ikvák, hyperlinkový), transflexia (*humorológ*), kompozícia (juxtapozícia (*skibus*), čistá kompozícia (*mačkopes*, *narkobaron*), kompozično-derivatívny postup (*jetrebišta*, *krovinorez*, *lahkoperý*)).

hardvér, *USB kľúč*, *negociovať*, *korčuliar* (v hypermarkete), *kontaktný gól*, *Britney Spears*, *e-mail*, *Európska únia*, *metrosexuál*, *bluetooth*, *selfie*, *brexít*.

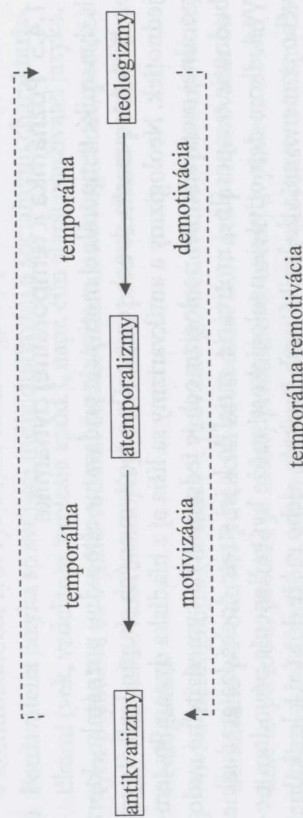
1.4.5 Poznámka k temporálnej dynamike

K dynamike temporálnej motivácie pridávame ešte jednu poznámku, ktorá sa týka porovnania dvoch temporálne motivovaných skupín lexikálnych jednotiek. Neologizmy a antikvarizmy sa líšia aj z hľadiska dynamiky temporálnej motivácie. Pri neologizmoch je jednoznačne vymedziteľné nadobudnutie temporálnej motivácie, zatiaľ čo k jej strate dochádza graduálne. Výsledkom demotivácie neologickosti môže byť začlenenie pôvodom nového pomenovania do lexikálnych štruktúr, alebo môže dôjsť aj k lexikálnej smrti (porov. predchádzajúcu poznámku o efemérnych jednotkách). V tom vidno analógiu napr. so slovotvornou demotiváciou, ktorá sa tiež vyznačuje postupnosťou (porov. termín demotivačný cyklus). Demotivácia antikvarnosti vyúsťuje do lexikálnej smrti (píše sa o lexikálnych nekrotizmoch¹⁵). Tu by sa tiež dalo diskutovať o charaktere lexikálneho exitu (túto otázku tu však neriešime). Odchod lexém do dôchodku sa uskutočňuje v tichosti, „za dverami“, príchod nových jednotiek je „hlučnejší“, o čom svedčí aj fakt, že množstvo neologizmov sa stáva predmetom jazykovej kritiky, ktorá veľmi často – operujúc rozličnými argumentmi – upozorňuje na ich nepotrebnosť, nefunkčnosť v spisovnej variete národného jazyka. Týka sa to najmä neologizmov cudzojazyčného pôvodu, napr. *celebrita*, *pub*. Rôzne prejavy dynamiky temporálnej motivácie možno znázorniť aj schematicky (porov. schému č. 10):

¹⁵ Strata temporálnej motivácie starých či starších jednotiek súvisí s lexikálnou smrťou, keď lexémy ustupujú aj z pasívnej lexikálnej zásoby a zaraďujú sa do sféry „dokladovej“ lexiky (Dolník, 2003, 191). Takéto jednotky (niekedy sa používa termín nekrotizmus) sú potom objektom výskumu historickej lexicológie a lexicografie: napr. *povolný* (vo význame „príjemný“), *lanva* (železná súčasť koča), *nazmátek* (nazmar), *nobilitovat* (prijať do šľachtického stavu).

Schéma č. 10:

Prejavy dynamiky temporálnej motivácie

1.5 Relačnosť temporálnej motivácie

Jednotlivé typy motivácie vzájomne rozličným spôsobom spolupracujú. Prirodzene, týka sa to aj temporálnej motivácie, ktorej vzťahy možno rozdeliť do troch rovín: vzťah k paradigmatickej motivácii – paradigmatická relačnosť (1.5.1), vzťah k nominačným typom – nominačná relačnosť (1.5.2), nenominačná relačnosť – vzťah k zvyšným typom motivácie (1.5.3).

1.5.1 Paradigmatická relačnosť

Paradigmatická motivácia je jediným motivačným typom, ktorý sa týka všetkých lexikálnych jednotiek, a teda aj neologizmov. V tejto súvislosti možno postulovať prirodzený fakt, že v procese lexikálnej adaptácie sa neologizmy začleňujú aj do lexikálnych paradigiem, napr. pomenovania hudobných subžánrov *cyber metal*, *rap metal* sa zaradili do lexikálneho poľa, kam patria pomenovania ostatných metalových subžánrov (napr. *speed metal*, *black metal*, *power metal*) – tu ide zároveň aj o kohyponymický vzťah – a zároveň do hyperonymicko-hyponymického vzťahu k hyperonymu *heavy metal*. Pri neologizmoch sa ako osobitná otázka ukazuje zapojenosť do synonymických vzťahov jednak k atemporalizmom (*promotion* – *propagácia*, *pub* – *hostinec*, *ruinózny* – *zničený*, *schátrany*), ale aj medzi neologizmami navzájom (problematika funkčnej a pragmatickej konkurencie jazykových prostriedkov) (*posovietsky* – *poslšovitsky*, *investigatívni žurnalistika* – *pátra-*

Inovační procesy v češtině a jí blízkých jazycích

cí žurnalistika; k synonymii pri nových viacсловných pomenovaniach porov. Opavská, 2015).

1.5.2 Nominačná relačnosť

Nominačná relačnosť TempM sa týka spôsobov tvorenia nových pomenovaní.¹⁶ Za istý spôsob tvorenia pomenovaní (tradične sa uvažuje o spôsoboch obohacovania slovnej zásoby) je zodpovedný istý typ motivácie. Konkrétne ide o tieto typy: slovotvorná, morfológická, sémantická, syntaktická, interlingválna a abreviačná motivácia.

1.5.2.1 TempM a slovotvorná motivácia

Podstatou slovotvornej motivácie je tvorenie jednoslovných pomenovaní na základe zmeny morfematickej štruktúry jednoslovných pomenovaní (*fe-ták* → *fe-tička*, *celebrita* → *celebritný*, *ceruzka* → *ceruzkovník*), viacсловných pomenovaní (*civilná služba* → *civilkár*; *mikrovlnná rúra* → *mikrovlnka*) alebo kombinácie jednoslovných pomenovaní (*celý koncert* → *celokoncernový*; *milovať čaj* → *čajomil*). Ide o najdôležitejší spôsob tvorenia neologizmov prinajmenšom v slovanských jazykoch, o čom svedčia prakticky všetky analýzy neologizmov. Nie náhodou sa napríklad v súbore štúdií *Neologizmy v dnešnej češtině* (2005) väčšina príspevkov (10 zo 16) venuje slovotvorbe.¹⁷

Pokiaľ ide o najnovšie vývinové tendencie v oblasti tvorenia slov, väčšinou autori poukazujú na tieto progresívne javy (v slovenčine a v češtině): nárast kompozície, predovšetkým s radixoidnými internacionálnymi komponentmi (*eurokalkulačka*, *agrodotácie*, *cyberpunk*, *cyklotrasa*, *skibus*, *speleoterapia*), tvorenie pomenovaní podľa produktívnych slovotvorných typov a onomaziologických kategórií (tvorenie feminatív, relačných adjektív, názvov osôb) a viaceré ďalšie javy.

Slovotvorná analýza neologického materiálu nám priniesla nielen poznatky o fungovaní slovotvornej motivácie ako ústredného javu novej lexiky,

¹⁶ Prirodzene, tejto problematike sa už venovala pozornosť. Spomedzi viacerých prác v československom kontexte spomeňme aspoň dve: Martincová (1983), Horecký – Buzássyová – Bosák a kol. (1989).

¹⁷ Ide o tieto štúdie: Z. Opavská: *Nová pojmenování osob*; Z. Opavská: *Nová pojmenování ženských osob*; Z. Opavská: *Komponenty e-, i-, m-v nové slovní zásobě*; J. Světlá: *Nová abstraktní pojmenování*; J. Světlá: *Nové názvy akcí a poplady*; J. Světlá: *Nová adjektivní pojmenování*; O. Martincová: *Nová slovesná pojmenování*; O. Martincová: *Nová příšlovčná pojmenování*; P. Kochová: *Prefixace u nových substantiv*; L. Janovec – A. Rangelova: *Sufixoidy a sufixoidní lexémy u substantivních kompozit*.

ale ukázala aj to, že tieto poznatky môžu mať praktické využitie pri príprave slovníka slovenských neologizmov. V práci *Lexikálnoparadigmatické aspekty slovtvornej motivácie* (Ološtiak – Gogová – Genčí, 2015) sa poukazuje na dôležitosť výskumu paradigmatických dimenzií slovtvornej motivácie, najmä na prejavy paradigmatickosti slovtvornej motivácie, akými sú slovtvorné hniezdo, slovtvorný rad, polymotivácia, motivačná intencia a ich výskyt v *Slovníku koreňových morfémi slovenčiny* (Sokolová – Ološtiak – Ivanová et al., 2012). Slovtvorné hniezdo je významným organizujúcim prvkom lexikálneho systému, preto sme sa rozhodli poznamkať o jeho stavbe a vzťahoch medzi jeho členmi získané analýzou uvedeného morfematicko-slovtvorného slovníka využiť pri doplnení heslára slovníka slovenských neologizmov o chýbajúce slovtvorne motivované lexémy, ktoré sme založili na rekonštrukcii slovtvorných hniezd (bližšie porov. Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015).

1.5.2.2 TempM a morfológická motivácia

Za morfológicky motivované považujeme lexikálne jednotky, ktoré vznikli prostým slovnodruhovým prechodom (porov. angl. termín „conversion“). Tento spôsob tvorenia nových pomenovaní nie je až taký produktívny, no vyskytuje sa; porov. napr. komponent *nejaký* v rámci frázemy *každý sme nejaký* možno hodnotiť ako adjektívum vo význame, svojiský, osobitý (porov. aj Duchková, 1996, 247–248; hoci autorka o adjektívnej funkcii v tomto prípade neuvažuje); za neologizmy možno považovať aj interlingválne a/alebo abreviačne motivované lexémy v adjektívnej funkcii, napr. *last minute zájazd*, *first moment ponuka*, *MMS správa*. Morfológickomotivačné vzťahy možno znázorniť takto: *last minute* (sub.) → *last minute* (adj.), *first moment* (sub.) → *first moment* (adj.), *MMS* (sub.) → *MMS* (adj.).

1.5.2.3 TempM a sémantická motivácia

Spolupráca týchto dvoch typov sa prejavuje tvorením neosémantizmov, nových významov v rámci existujúcej lexikálnej jednotky, napr. *nektár*, *zriedená ochutená ovocná šťava*, *dinosaurius*, kto alebo čo dlho pôsobí v istej oblasti, *inkubátor*, zariadenie pomáhajúce začínajúcim podnikateľom presadiť sa na trhu; čes. *sňatek*, zlučenie organizačných útvarov, spoločnosti, podnikov, *inteligentní*, vlastnosť stroja (porov. Rangelova, 2005).

Viacere nové významy sú determinované kolokačne (v spojení s príslušným slovom) a lexikalizujú sa do podoby viacсловných pomenovaní (do hry vstupuje aj syntaktická motivácia), porov. *permanentný* – nové v spojení *permanentný mejkap*, kozmetická úprava tváre vpichovaním farebných pigmentov pod pokožku s dlhodobým účinkom; *umelý* – nové v spojení *umelý spánok*, stav utlmenia navodený utišujúcimi liekmi zmierňujúcimi bolesť pacientom v stave ohrozujúcom život.

Nové významy môžu vzniknúť aj vplyvom cudzieho jazyka (vtedy do hry vstupuje aj interlingválna motivácia), napr. *mys*, súčasť počítača, ktorý sa utvoril na báze anglickej lexémy *mouse*, podobne *pamáť* (počítača) – angl. *memory*, (počítačový) *virus* – angl. *virus*, čes. *horké zprávy* – angl. *hot, vyhořet*, *vyhasnout* – angl. *burn out* (porov. Mravinacová, 2005; tam aj ďalšia literatúra).

K neosémantizácii najčastejšie dochádza pri jednoslovných pomenovaniach, no v menšej miere zasahuje aj viacсловné pomenovanie (porov. napr. frázemu *jít do kyték* s novým významom, byť v koncoch, skončiť, zaniknúť; primárny význam, zomrieť; Janovec, 2005, 151). V niektorých prípadoch pri neosémantizácii môže dôjsť aj k funkčnému prehodnoteniu viacсловného pomenovania napr. v smere nefrázema → frázema; porov. nefrázema *červená karta* s významom, (v niektorých druhoch športov) symbol vylúčenia hráča z hry → frázema *červená karta* s novým významom, vyjadrenie nedôvery, zákaz činnosti.

1.5.2.4 TempM a syntaktická motivácia

Syntakticky motivované sú viacсловné pomenovania, ktoré majú minimálne formu syntagmy. To značí, že medzi komponentmi pomenovania sa realizujú syntaktické vzťahy. Takáto jednotka má formu syntaktickej konštrukcie (syntagmy, vety, súvetia)¹⁸, ale funkčne patrí do lexikálnej zásoby, ide o lexému. Lexikalizácia viacсловných pomenovaní je v rámci neologizácie produktívny spôsob nominácie, pričom takto sa tvoria najmä nefrazeologické jednotky (napr. slov. *antivírusový program*, *biometeorologická predpoveď*, *biela technika*, *debetná karta*, *minimálna mzda*, *počítačová kriminalita*; čes. *platební karta*, *informovaný souhlas*, *metální anorexie*, *PET láhev*; české príklady sú zo štúdie Martinicová, 2005), v menšej miere aj frázemy (napr. slov. *bežec na dlhú trať*, *kostlivec v skrini*, *prezliecť dres*, *čerešnička na torte*;

¹⁸ Preto sa na pomenovanie tohto typu lexikálnej jednotky používa termín *syntaktická motivácia*.

čes. *mrtvý brouk, třetíčka na dortu, být odmíčen*; české příklady sú zo štúdie Janovec, 2005).

1.5.2.5 TempM a interlingválna motivácia

Interlingválne motivované sú lexémy prevzaté z cudzích jazykov (komplexne o tomto type motivácie porov. Ološtiak, 2011, 195–228). Interlingválne migrácia v smere L1 → L2 je prirodzenou súčasťou fungovania jazykov od nepamäti. Interlingválny „profil“ (vplyv cudzích jazykov) je pre každý jazyk jedinečný, hoci v súčasnosti sa pod vplyvom globalizačných tendencií v mnohých sférach fungovania ľudskej spoločnosti preberanie lexikálnych jednotiek ako spôsob obohacovania lexiky istým spôsobom posilňuje a uniformuje. Zároveň treba poznamenať, že v európskom kultúrnom priestore sa jazykové kontakty prejavovali vždy. Dokladom toho je internacionálna vrstva lexik takmer vo všetkých európskych jazykoch.

Interlingválna motivácia sa pri neologizácii prejavuje pomerne intenzívne. Potvrdzuje to aj štatistická sonda, ktorú sme uskutočnili na čiastkovom materiáli slovníka *Nová slova v češtině 2* (2004; ďalej NSČ 2) a článkov v rubrike *Z nových výrazov* v časopise Kultúra slova (Duchková, 1996–2004). Zo súboru 590 jednotiek z NSČ 2 (písmeno S) je 20 % interlingválne motivovaných (na porovnanie: približne 70 % lexém je slovotvorne motivovaných; porov. ďalej). Zo súboru 256 lexém z Kultúry slova je interlingválne motivovaných 12 %.

V súčasnosti sa lexikálna zásoba slovenčiny z cudzích zdrojov obohacuje najmä o jednotky z angličtiny, resp. americkej angličtiny, napr. *homebanking*, *e-banking*, *m-banking*, *cash*, *bluetooth*, *shareware*, *freeware*, *default*, *skener*, *browser*, *spam*, *shop*, *shopping centrum*, *call centrum*, *sitkom*, *daily*, *inžinier*, *fanzin*, *face-lifting*, *peeling*. Je prekvapujúce, že nateraz v slovakistike nie je k dispozícii vedecká monografia, v ktorej by sa anglicizmom (vrátane neologizmov) venovala náležitá a komplexná pozornosť (k dispozícii je viacero štúdií i knižných prác, ktorým však podľa našej mienky chýba práve komplexný a minuciózny ponor do tejto problematiky).

V jednom z predchádzajúcich odsekov sme uviedli údaje zo štatistickej sondy o zastúpení interlingválnych a slovotvorne motivovaných neologizmov v slovenskej a českej lexike (na materiáli NSČ 2: 20 % interlingválne motivované lexémy – 70 % slovotvorne motivované lexémy), pričom pri prvom pohľade by sa mohlo zdať, že prevzatých neologizmov je viac ako slovotvorne motivovaných. Tento „nepomer“ súvisí s integráciou a násled-

ným začlenením prevzatej lexémy do slovotvorného systému preberajúceho jazyka. V týchto prípadoch sa pôvodne prevzatá jednotka ako motivant zapája do slovotvorných vzťahov v L₂. Nové lexikálne jednotky sú však ďalej tvorené uplatnením slovotvornej motivácie. Slovotvorná aktivita prevzatej lexémy rezultuje do menšieho či väčšieho slovotvorného hniezda, ktoré sa okolo takejto jednotky postupom času utvori; porov. napr. toto slovotvorné hniezdo:

dealovať/dilovať → *dealovanie/dilovanie* → *dealing/diling* → *dealerov/dilerov* → *dealerka/dilerka* → *dealerský/dilerský* → *dealerkin/dilerkin* → *dealersky/dilersky* → *dealerstvo/dilerstvo*

1.5.2.6 TempM a abreviačná motivácia

Abreviačne motivované sú skratky (porov. Ološtiak, 2011, 229–266; komplexne monograficky Gavurová, 2013). Prejavom spolupráce abreviačnej a temporálnej motivácie sú časovo príznakové skratky, ktoré sú z hľadiska temporalít labilnejšie než neskratky. Skratky neustále vznikajú a taktiež môžu rýchlo zaniknúť, často sa používajú ako ekonomizačné pendanty lexikálnych jednotiek s relatívne krátkou trvanlivosťou, najmä chrématonym, ale aj toponým (porov. napr. pomenovania štátnych útvarov). Používanie plných názvov a ich skratiek tu plne odráža dianie v mimojazykovej realite (existencia príslušného onymického objektu), napr.: *pomocný technický prápor* → PTP (existencia v rokoch 1950–1954); *Strana občianskeho porozumenia* → SOP → SOP-ka (existencia v rokoch 1998–2003),¹⁹ Československá republika → ČSR (1918–1939, 1945–1960), Československá socialistická republika → ČSSR (1960–1990), Česká a Slovenská Federatívna Republika → ČSFR (1990–1992).

Zmena názvu môže súvisieť aj so zmenou chápania príslušného denotátu (snaha o adekvátnejšie vyjadrenie pojmu, zmeny vo funkciách, náplni práce, poslaní inštitúcií, fúzia/rozdelenie firiem apod.), napr. zlúčením inštitúcií *Slovenská televízia* (STV) a *Slovenský rozhlas* (SRo) vznikla 1. 1. 2011 inšti-

¹⁹ Porov. aj pozn. 10. Prehľad o časovej existencii politických strán možno získať na webovej adrese *Organizácie pre informatiku verejnej správy* (IVeS), sekcia *Register strán* (<http://portal.ives.sk/register/startups.do>). Na dokreslenie situácie uvádzame, že zo 140 strán, ktoré sú uvedené v sekcii *Abecedný zoznam – aktuálny*, je pri 85 stranách poznámka „v likvidácii“ (údaj z 1. 4. 2011).

túcia Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS), Ministerstvo školstva Slovenskej republiky (MŠ SR) sa od 1. 7. 2010 premenovalo na Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (MŠVVaŠ SR), Fakulta zdravotníctva PU v Prešove (FZ PU) sa od 1. 12. 2010 premenovala na Fakultu zdravotníckych odborov PU v Prešove (FZO PU), Slovenská akadémia vied a umení (SAVU) (1942–1953) → Slovenská akadémia vied (SAV) (1953 – doteraz) a mn. i.

Na druhej strane stoja abreviačné neologizmy, ktoré vznikajú v rôznych komunikačných situáciách, dnes viditeľne napríklad v internetovom registri, a to pod veľkým vplyvom angličtiny, ale aj v skupine vlastných mien (o dynamike vlastných mien porov. predchádzajúce odseky), napr. FAQ (*frequently asked questions*, často kladené otázky), NP (*no problem*, žiadny problém), ASAP (*as soon as possible*, tak skoro, ako je to možné), GMO (geneticky modifikovaný organizmus), WWW (*world wide web*, celosvetová sieť, internet), SaS (*Sloboda a Solidarita*).

1.5.2.7 Motivačná kooperácia pri neologizácii

Uvedené typy motivácie pri tvorení nových pomenovaní môžu rozličným spôsobom spolupracovať, čím TLM pokrýva všetky možné spôsoby nominácie. Ilustratívne uvádzame len niektoré z nich:

- a) slovtvorná + abreviačná motivácia: najmä tvorenie sociolektizmov (slangizmov), napr. *heterosexuál* → *heterák*, *bezdomec* → *bezdák*;
- b) slovtvorná + abreviačná + interlingválna motivácia: tvorenie kompozit s abreviačnými komponentmi, napr. *i-banking*, *e-learning*, *m-marketing* (Opavská, 2005);
- c) interlingválna + syntaktická motivácia: napr. kalkovanie viacsovných pomenovaní pod vplyvom angličtiny, porov. čes. *praní špinavých peňazí* / slov. *pranie špinavých peňazí* – angl. *money laundering*, čes. *případová studie* / slov. *případová štúdia* – angl. *case study* (porov. aj Martincová, 2005, 215);
- d) syntaktická + slovtvorná motivácia: slovtvorne determinované tvorenie viacsovných pomenovaní typu *plážový volejbal* → *plážový volejbalista* → *plážová volejbalistka*, *investigatívna žurnalistika* → *investigatívny žurnalista* → *investigatívna žurnalistka*; ako spoluprácu týchto typov motivácie možno vysvetliť aj multiverbizačné procesy typu *globalizácia* → *globalizačný proces*, ktoré v citovanej štúdii spomína O. Martincová (2005);

- e) syntaktická + abreviačná + interlingválna motivácia: lexikalizácia viacsovných pomenovaní s prevzatým abreviačným komponentom, napr. *SMS správa*, *SIM karta*, *PET fľaša*, *PIN kód*, *MP3 prehrávač*.

1.5.3 Nenominačná relačnosť

Na úrovni nenominačnej relačnosti uvažujeme o vzťahu TempM k tým typom motivácií, ktoré nestoja v pozadí fyzického tvorenia neologizmov a ktoré majú extralingválno-intralingválny (frazeologická motivácia) alebo extralingválny charakter (ostatné typy).

1.5.3.1 TempM a frazeologická motivácia

Frazeologicky motivované sú fráze. Pre fungovanie frazeologického systému je neologizácia veľmi dôležitým a viacvrstvovým fenoménom. Frazeologický fond sa neustále obohacuje o nové jednotky, a to na viacerých úrovniach z domácich aj z cudzích zdrojov. Z domácich zdrojov môže ísť o (Mlacek, 2007b, 210 n.; o spôsoboch vzniku fráze porov. aj Ološtiak, 2011, 187–192):

- a) úroveň fráze – vlastné frazeologické neologizmy (nové fráze): *veľký tresk*, *stará štruktúra*, *Sedím na konári a je mi dobre*,²⁰ *Díky, Broňa*,²¹ *Na Slovensku je to tak*, *O tom potom*.²²
- b) intrafrazematická úroveň – nové prvky v oblasti variantov a aktualizácii fráze:
 - ba) rozšírenie radu lexikálnych variantov o nové komponenty: *letieť ako blesk/raketa*;
 - bb) vznik jednotiek na základe istého paradigmatického vzťahu: *vysoko rúbať* – (*pri*)*nízko rúbať*, *mať obidve ruky ľavé* – *mať obidve ruky pravé*; konkrétne táto posledná jednotka, ako pripomína citovaný J. Mlacek (2007b, 221), vznikla aktualizáciou, no postupne sa uzualizovala a vzhľadom na odlišnú sémantiku ju možno pokladať za novú frázu (nie za frazeologický variant);

²⁰ Tu možno uvažovať o špecifickom procese deonymickej frazeologizácie (štruktúrnym motivantom je chrématonymum – konkrétne názov umeleckého artefaktu, filmu [Juraja Jakubiska]).

²¹ Podľa reklamy na produkt *Všeobecnej úverovej banky*.

²² Ide o frazeologizované výroky politikov, prvý z nich sa pripisuje V. Móričovi, autorom druhého je B. Bugár.

- bc) premeny v konštrukčnom stvárnení frazém: *byť v Evinom rúchu – Evino rúcho; Nová metla dobre metie. – nová metla;*
- bd) deštrukcie frazém, tendencia k uplatňovaniu silno pozmenených frazém.

Za špecifický prejav temporálnej motivácie možno považovať inovácie a aktualizácie frazém. Pod frazeologickými inováciami máme na mysli „proces, v ktorom zaniknuté frazémy z jazykových alebo najčastejšie z mimojazykových príčin znova vstupujú do sféry používania, do komunikačného procesu, napr. *počúvať niekoho ako slovo Božie/ako Písmo sväté, veriť niekomu, niečomu ako Biblii/ako evanjeliu, je to preňho Písmo sväté/Biblia*.“ (Mlacek – Ďurčo a kol., 1995, heslo: inovácia frazém). Inováciu v tomto vymedzení možno z pohľadu lexikálnej dynamiky vysvetliť ako temporálnu remotiváciu (porov. 1.3.3), keď sa z frazeologických „mŕtvol“ stávajú frazeologické neologizmy. Ďalšou otázkou je, ako dlho si používatelia túto novosť uvedomujú, teda ako prebieha temporálna demotivácia (porov. 1.3.4). Otázka dynamiky súvisiaca s frazeologickými neologizmami je pritom komplikovanejšia než v nefrazeologickej lexike.²³

Aktualizácie frazém sú také realizácie frazém v texte, v ktorých „sa aktuálne, subjektívne, individuálne, autorsky či jednoducho povedané neužité, ale zasahuje do zloženia frazémy, do jej tvarovosti“ (Mlacek, 2007a, 130). Frazeologické aktualizácie z hľadiska TML interpretujeme ako jedinečný prejav kooperácie frazeologickej, individualizačnej a temporálnej motivácie. Výsledkom frazeologického aktualizovania sú de facto frazeologické okazionalizmy, ktoré možno považovať za pendanty k tradične chápaným jednoslovným okazionalizmom. TempM sa tu prejavuje v podenkovosti, t. j. v tom, že aktualizácia frazémy sa uskutočňuje jednorazovo, tu a teraz,

²³ „Určenie novosti a perspektívnosti frazém je ešte ťažšie ako pri lexikálnych neologizmoch, pretože v reči zaznamenáme neustále veľké množstvo okazionalných obrazných výrazov a aktuálnych módných metaforických spojení s minimálnou alebo s veľmi nízkou frekvenciou, voči ktorým stojí frazeologický fond jazyka, ktorý je trvalejší vo svojom jadre, nepodlieha takým rýchlym zmenám, ako je to v lexike a prenikanie z periferie do centra a následné ustálenie nového výrazu je spojené s viacerými prekážkami, ako je na jednej strane veľmi rýchle zastaranie a zánik, resp. krátka životnosť obrazných spojení a na druhej strane je to určenie časového momentu objavenia sa novej jednotky, stanovenie a zdôvodnenie kritérií pre určenie novosti výrazu, kde si treba jednoducho určiť časový medzník, isté rozhranie ako porovnávaci základ pre hodnotenie.“ (Mlacek – Ďurčo a kol., 1995; heslo frazeologické neologizmy)

napr. *Z tohoto zoskupenia ani Ramsey ani nikto iny bic neupletie*.²⁴ (porov, uzualizovanú podobu *Z hovna bič neupletieš.*), aktualizácie s tematikou informačných technológií: *Spam nechodí po horách, ale po lidech.; Kdo se moc ptá, málo googli.; Třikrát zálohuj a jednou formátuj!*

1.5.3.2 TempM a onymická motivácia

Onymicky motivované sú vlastné mená. Temporálnosť sa prirodzeným spôsobom prejavuje aj v tejto skupine pomenovaní; porov. jednak antikvarizmy typu *Rakúsko-Uhorsko, Juhoslavia, Zväz sovietskych socialistických republík, Brigáda socialistickej práce, Československý zväz mládeže, Ein Kessel Buntes* a samozrejme aj neologizmy typu *Rozhlas a televízia Slovenska – RTVS, O2, Obyčejní ľudia a nezávislé osobnosti – OLANO*.

1.5.3.3 TempM a expresívna motivácia

Expresívne motivované sú lexémy, ktoré vo svojej sémantike fixujú aj citovnohodnotiace, emočné komponenty; porov. príklady na neologické expresivizmy *paherec, nadupaný, nadsamec, považovač, seriálovidný, tiežkamaráť, tunelík*.

1.5.3.4 TempM a registrová motivácia

Registrovo motivované sú lexikálne jednotky, ktoré sa preferenčne používajú v istých komunikačných situáciách, kreujúcich na základe spoločnej činnosti komunikujúcich jednotlivcov ako nositeľov istých sociálnych rol, porov. napr. skupiny lexikálnych jednotiek, ktoré sa tradične nazývajú publicizmy, poetizmy, administrativizmy a i.²⁵ (podrobnejšie porov Ološtiak, 2010; Ološtiak, 2011, 267–279)

Dôkazom spolupráce TempM a registrovej motivácie sú časovo príznakové lexémy patriace do istého komunikačného registra; porov. napr. neologizmy z oblasti výpočtových a komunikačných technológií (*handsfree, tablet, WiFi, bluetooth, GPS* a mn. i.). Takto by sme mohli uvádzať ďalšie príklady

²⁴ Jazykovo a ortograficky neupravené. Ide o vyjadrenie, ktoré odznelo v internetovej diskusii a ktoré sa týka neúspešného účinkovania slovenských hokejistov na zimných olympijských hrách v Pjongčangu 2018.

²⁵ K vymedzeniu pojmu/termínu register a neskôr komunikačný register porov. D. Slančová (1999), D. Slančová – T. Slančová (2012, 2015) a viaceré ďalšie práce tejto autorky.

napr. z NSČ na heslá s funkčnými kvalifikátormi odkazujícími na oblasti ako bankovníctvo, divadlo, ekonómia, film, medicína, publicistika, šport a viaceré ďalšie, resp. poznámky na konci heslovej state typu „v publicistice“ (napr. *background*, okolnosti, pozadí něčeho, *baječ*, kdo vymýšlí, nadsazuje, báji), „ve sportovní mluvě“ (napr. *bazénář*, (dálkový) plavec specializující se na plavání v bazénu).

1.5.3.5 TempM a sociolektická motivácia

Sociolekticky motivované sú lexikálne jednotky, ktoré preferenčne používa istá sociéta – vymedzená vekovo, záujmovo, profesijne (napr. mládež, hráči počítačových hier, kartári, športovci, IT pracovníci, baníci, lekári); porov. napr. slangové výrazy z NSČ: *absták*, *čičačský*, *haš*, *herák* (z prostredia narnomanov), *depešák* (v publicistike a v reči mladých); *ajpina*, *IP adresa*, *admouš*, administrátor, admin, *brouzdat*, surfovať po internete, *foldrovať*, vytvárať adresár, *kopáč*, *copyright* (z oblasti počítačov a informačno-komunikačných technológií; príklady porov. <http://pcslang.wz.cz/>).

1.5.3.6 TempM a terminologická motivácia

Terminologicky motivované sú odborné termíny – špecifický typ lexikálnych jednotiek, ktoré sú výsledkom potreby časti komunikujúceho spoločenstva (odborníkov danej oblasti vedy a techniky) prehĺbene, čo najpodrobnejšie poznať javy mimojazykovej reality²⁶ (Ološtiak, 2015). Nové termíny sa tvoria podľa terminologickej potreby a stupňa vedeckého poznania, pričom každý novoutvorený termín možno pokladať za terminologický neologizmus. Zo synchrónneho pohľadu možno pozorovať zvýšenú terminotvorbu v oblastiach, ako je napr. výpočtová technika, teletechnológie (*domovská stránka*, *proxy server*, *kmeňový adresár*, *port*, *router*).

1.5.3.7 TempM a individualizačná motivácia

Individualizačne motivované sú okazionalizmy a príležitostné slová, ktoré sú utvorené individuálnym komunikantom. Do popredia sa dostáva tradičná otázka vzťahu neologizmus – okazionalizmus. Väčšinu okazionaliz-

²⁶ Porov. aj charakteristiku B. Poštolkovej (1984, 82): „Podkladom k terminologizačnému procesu je presnejší rozlíšenie na základe podrobnejšieho poznání a třídění jevů skutečnosti.“

mov možno pokladať za extrémny typ temporálne motivovaných jednotiek (neologizmov), za lexikálne podenky; porov. definičnú vlastnosť <funkčná jednorazovosť>. Tak možno konštatovať, že „okazionalizmy na rozdiel od neologizmov nemôžu zastarávať, novosť je ich trvalou vlastnosťou“ (Buzássyová, 1990, 69), doplniť v tom zmysle, že okazionalizmy nestihnú zovšednieť a zostarnúť, pretože umierajú v okamihu svojho zrodu.

Ziada sa ozrejmiť ešte jeden moment, na ktorý upozorňuje K. Buzássyová (2008, 253): „Okazionalizmy nespájame s podenkovitosťou, krátkym zánikom, lebo napríklad príležitostne utvorené autorské slová spisovateľov žijú v ich literárnych textoch.“ Život okazionalizmov v literárnych a všeobecnejšie v písaných textoch je skutočne vzhľadom na charakter tohto komunikačného kanála (grafická petrifikovanosť) odlišný od okazionalizmov v hovorenej komunikácii. Definičná vlastnosť <funkčná jednorazovosť> sa ich však podľa nášho názoru takisto dotýka. Ani písané autorské, ani hovorené „neautorské“ okazionalizmy neprekračujú hranice jednorazového parolového použitia. Autorské slová sú viazané na príslušný text, akoby „zabalzamované“, „driemu“, „hibernujú“, čakajú na čitateľské „odklatie“ a pri každej individuálnej čitateľskej recepcii znovu a znovu na chvíľu ožívajú. Jedinečná príležitostnosť utvorenosť a kódovanie na strane autora sa na druhom póle komunikačného oblúka realizuje ako jedinečné, u každého čitateľa individuálne prežívané dekodovanie. Svedčí o tom aj fakt, že väčšina týchto lexém neprechádza do úzu, zachováva si vlastnosť neuzualnosti.

V tejto súvislosti sa do pozornosti dostáva ešte jedna otázka, týkajúca sa síce nepočetnej, ale zaujímavej skupiny lexikálnych prostriedkov. Konkrétne ide o pôvodné okazionalizmy, ktoré sa funkčne prehodnotili na idiolektizmy; porov. napr. Satinského slovo *čučoriedka* s významom „dievča alebo mladá žena“ (lexia s týmto významom sa dostala aj do prvého zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka, 2006, 538). V týchto prípadoch sa stráca príznak <funkčná jednorazovosť> (dochádza k temporálnej demotivácii), ale zachováva sa príznak <individuálna príslušnosť>. Ukazuje sa teda, že v ojedinelých prípadoch za individualizačne motivované je možné považovať aj temporálne nemotivované lexémy.

1.6 Závěr

Ukazuje sa, že teória lexikálnej motivácie je pri analýze fungovania lexiky dostatočne univerzálna a konzistentná. Potvrzuje to aj skutočnosť, že tento teoreticko-metodologický koncept možno efektívne aplikovať pri analýze jednotiek, vzťahov aj procesov. Do úvahy sa pritom berú intralingválne, interlingválne aj extralingválne (funkčné, pragmatické) faktory. Túto skutočnosť sme sa snažili dokázať na príklade neologizmov, neologizácie a spôsobov tvorenia nových pomenovaní.

Centrálnym bodom pri skúmaní neologizmov v kontexte teórie lexikálnej motivácie je koncept temporálnej motivácie. Temporálnosť značí prítomnosť časovej príznakovosti pri vnímaní charakteru lexikálnej jednotky. Temporálnym motivantom je časový príznak „väzba na čas“ ako mimojazykový (extralingválny) činiteľ, temporálnym motivátom je temporalizmus, časovo príznaková lexikálna jednotka. Temporalizmy sú na jednej strane lexikálni seniori (historizmy, archaizmy), na druhej strane lexikálni juniori – neologizmy.

Každá jednotka v momente svojho vstupu do lexikálnej zásoby je temporálne motivovaná, každé novovytvorené pomenovanie sa istý čas pociťuje ako neologizmus. Neologizmy sa zväčša po istom čase prestanú vnímať ako nové a stávajú sa plnohodnotnou súčasťou lexiky alebo sa prestanú používať. Neologická adaptácia sa teda uskutočňuje diferencovane. Dynamiku vo fungovaní neologizmov uchopujeme prostredníctvom konceptov temporálnej motivácie (nadobudnutie príznaku novosti), remotivácie (prehodnotenie temporálneho príznaku) a demotivácie (oslabovanie až zánik príznaku novosti).

V kontexte teórie lexikálnej motivácie zásadné miesto patrí analýze vzťahov medzi jednotlivými motivačnými typmi. Temporálna motivácia sa dostáva do kontaktu so všetkými ostatnými typmi motivácie, pričom tieto vzťahy možno rozdeliť do troch základných skupín – vzťah k paradigmatickej motivácii – paradigmatická relačnosť, vzťah k nominálnym typom – nominálna relačnosť, nenominálna relačnosť – vzťah k ostatným typom motivácie. Takýto spôsobom sa komplexne uchopuje problematika fungovania neologizmov na jazykovoštruktúrnej (spôsob tvorenia neologizmov) aj funkčnej, komunikačno-pragmatickej úrovni.

2 K hybridným složeninám v nových výkladových slovníkoch češtiny a slovenštiny (na materiálu hesláre písmene A)

PATRIK MITTER

2.1 Kompozice v kontextu české slovo tvorby

Hybridní skládání se v průběhu 20. století stalo v češtině produktivním způsobem tvoření nových pojmenování. Hybridní složeniny, jakoli jazykovou kritikou až do druhé poloviny 20. století odmítané, se postupně staly pevnou součástí českého lexika. Jejich nárůst je způsoben pojmenovacími potřebami v oblasti terminologie, profesní mluvy (příp. slangu) mnoha oborů a také snahou o tvoření aktualizujících, příp. příležitostných pojmenování pro potřeby publicistického a reklamního stylu. Na produktivitu tohoto typu tvoření jsme již upozornili (srov. Mitter, 2003; 2006; 2008). Produktivitu hybridního skládání ovlivňuje pronikání složenin sestávajících z cizích slovo tvorných základů (a s nimi cizích komponentů) do češtiny. Tento vliv zesílil po r. 1989, o čemž svědčí i naše analýza materiálu hybridních kompozit lexikograficky zpracovaných v jednotlivých dílech neologického slovníku *Nová slova v češtině* (1. díl, 1998 dále jen NSČ 1; 2. díl, 2004, dále jen NSČ 2) (srov. Mitter, 2003; 2006).

Důležitost studia hybridního skládání spočívá ve skutečnosti, že zjišťuje aktivitu a interakci domácích a cizích komponentů ve slovo tvorném systému příslušného jazyka. Dynamiku slovo tvorného procesu skládání v jazyce zajišťují ty komponenty cizího nebo domácího původu, které se spojují s komponenty domácími (v prvním případě vznikají složeniny hybridní, ve druhém domácí).

Z uvedených skutečností vyplývá, že studium kompozit sestávajících pouze z cizích slovo tvorných komponentů není pro slovo tvorný systém příslušného jazyka relevantní v tom smyslu, že neodhaduje dynamiku skládání

6.4 Závěr

Relativně jasný pohled na typologický profil jazyků, který poskytuje analýza založená na sledování vlastností jazykového systému, se při typologicky zaměřené analýze reálných textů poněkud problematizuje. Za možnou nejzávažnější korekturu tradičního systémového pohledu pokládáme data, která přináší analýza morfologické roviny polštiny a češtiny založená na textech. Rozdílů mára uplatnění flexivního momentu v typologickém profilu polštiny a češtiny totiž zjevně nespočívá v rozmanitosti (bohatství repertoáru) tvarotvorných formantů, ale v jejich distribuci – především ve vyšší míře homonymie a synonymie těchto formantů, která je charakteristická pro češtinu a která se odehrává mj. na pozadí rozdílů v distribuci základních slovních druhů v obou jazycích (nižší míra jmenného vyjadřování v češtině ve srovnání s polštinou).

Resumé

Autoři monografie prezentovali inovace v jazyce jako výsledky komplexních a mnohvrstevnatých procesů. Ukázali tak 1. jak obecně teoreticky a metodologicky inovace uchopit; 2. které typy inovací považují v současném jazyce za důležité a 3. jak některé typy inovací lexikograficky popsat.

Ad 1.: úvodní studie autorů Martina Ološtiaka a Lucie Gianitsové-Ološtiakové se na materiálu slovenštiny zabývala obecně neologizací a lexikální motivací. Autoři prezentovali ucelenou koncepci lexikální motivace a dospěli k závěru, že je aplikovatelná na lexikální jednotky, vztahy mezi nimi i procesy v lexikálním systému. Autoři zjistili, že pro popis dynamiky lexikálního systému má klíčový význam koncept temporální motivace, re-motivace a demotivace, který odráží vybavení slova aktivním příznakem novosti, reaguje na proces jeho přehodnocení a jeho zánik. Kromě toho tento koncept díky své interakci s ostatními typy motivací umožňuje popsat novou slovní zásobu z hlediska strukturního i funkčního.

Ad 2.: Patrik Mitter analyzoval konkrétní typ lexikálních inovací, a sice kompozita s prvním komponentem cizího původu. Demonstroval shody a rozdíly mezi češtinou a slovenštinou ve využívání a hodnocení těchto inovací; dospěl přitom k závěru, že se v obou jazycích uplatňují stejné vývojové tendence a že využívají stejné slovtvorné prostředky. Rozdíl mezi oběma jazyky vysvětlil odlišnou metodikou lexikografického zpracování daného typu inovací.

Diana Svobodová se ve své kapitole věnovala formální a sémantické adaptaci přejímek v současné češtině. Ukázala, že adaptační procesy vedou v některých případech ke vzniku homonymie, která se může jevit jako ne-žádoucí a komplikující komunikaci. Autorka v této kapitole na příkladech výpůjček z angličtiny ukázala, že adaptace, jejichž výsledkem je homonymie s již existujícími lexémy, probíhají pouze v některých typech komunikátů, zejména v neformálních. Současně také prokázala, že vzniklá homonymie je často odstraňována procesem dehomonymizace, jehož produktem mohou být lexémy supletivní či paronymické.

Inovativnímu potenciálu obrazných pojmenování se věnovala Darina Hradilová. V případové studii, která vychází z materiálu shromážděného pomocí databáze Anopress a která analyzovala obrazná pojmenování koncipující stát a státní správu jako (nemocný) organismus, ukázala, že vnímání inovativnosti a aktuálnosti obrazných pojmenování je podmíněno především jejich expresivním charakterem, nikoli temporálním ukotvením.

O inovacích zejména v morfologickém plánu pojednávala kapitola Ondřeje Bláhy. Autor se v ní zabýval typologickými rysy češtiny a polštiny a jejich změnami v posledním desetiletí. Srovnáním vlivu inovačních procesů na typologickou charakteristiku obou jazyků autor došel k závěru, že rozdílná míra uplatnění flexe v typologickém profilu polštiny a češtiny nespočívá v rozmanitosti (bohatství repertoáru) tvarotvorných formantů, ale v jejich distribuci, která je v úzké souvislosti s distribucí slovních druhů, konkrétně se jmenným vyjadřováním.

Ad 3: Pavla Kochová se zabývala variantami, které vznikají jako produkt inovačních procesů v lexiku. Na konkrétních příkladech adjektivních slovotvorných variant ukázala, s jakými typy variant je třeba počítat. Ve svém textu také demonstrovala, jak je možno/nutno tyto varianty lexikograficky uchopit, aby slovníkový výklad reflektoval všechny aspekty jejich formálního, sémantického i funkčního rozvrstvení.

Summary

Authors of the monograph presented innovations in language as results of complex and multi-level processes. Thus they demonstrated (1) theoretical and methodological ways to approach innovations in general; (2) the types of innovation that are important in the current language and (3) possible ways to describe some types of innovation lexicographically.

Ad 1: The initial chapter written by Martin Ološtiak and Lucie Gianitsová-Ološtiaková focused on neologisms and lexical motivation in general. The authors presented a coherent concept of lexical motivation and concluded that it is applicable to lexical units, relationships between them and to processes in the lexical system. The authors found out that the concept of temporal motivation, remotivation and demotivation, is crucial for the description of the dynamics of the lexical system since it allows a researcher to perceive changes in temporary markers. In addition, this concept, due to its interaction with other types of motivation, allows us to describe new vocabulary both structurally and functionally.

Ad 2: Patrik Mitter analyzed a specific type of lexical innovations, namely the composites with the first component of foreign origin. In his chapter, he demonstrated correspondences and differences between Czech and Slovak in the use and evaluation of these innovations; he concluded that the same developmental tendencies are being applied and that the same word-forming means are used in both languages. He clarified the differences between the two languages with the use of different methodology of lexicographic processing of this type of innovation.

In her chapter, Diana Svobodová dealt with formal and semantic adaptation of borrowed words in contemporary Czech. She has shown that adaptation processes lead in some cases to homonymy which may be seen as an undesirable factor causing complications in communication. Using examples of borrowings from English, she demonstrated that adaptation which results in homonymy with existing lexemes only took place in some types of communication, especially informal communication. At the same

time, she found out that homonyms are often removed and replaced by suppletive lexemes or paronyms.

Darina Hradilová dealt with the innovative potential of figurative names in contemporary Czech. In a case study based on the material gathered with the use of the Anopress database, she pointed out that figurative names are perceived as new and current because of their expressive character, not because of their temporal marker.

Ondřej Bláha dealt with innovations, especially the ones occurring in the morphological plan. His chapter focused on the typological features of Czech and Polish and changes registered in both languages in the last decade. Having compared the influence of the innovation processes on the typological characteristics of both the languages, the author concluded that the different degrees of inflection in the typological profiles of Polish and Czech do not have their origin in the diversity (richness of the repertoire) of grammatical formants but in their distribution which is closely related to the distribution of individual parts of speech, specifically to the preference of nominal forms.

Ad 3: In her chapter, Pavla Kochová dealt with variants that originated as products of innovation processes in lexicon. On specific examples of adjective word-forming variants, she showed the types of variants which are frequent and significant. She also presented possible ways to approach these variants lexicographically as all aspects of their formal, semantic and functional stratification should be taken into account when an explanation in a dictionary is created.

Literatura

- BACHMANNNOVÁ, Jarmila et al. (2002) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- BLÁHA, Ondřej (2015) *Jazyky střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- BLÁHA, Ondřej (2017) Syntaktické funkce pádu v češtině (na materiálu publicistických textů z let 1915 a 2015). In ULIČNÝ, Oldřich (ed.). *Struktura v jazyce, jazyk v komunikaci*. Liberec: Technická univerzita, s. 19–25.
- BOGOCZOVÁ, Irena (2001) *Typologicky relevantní rozdíly mezi polštinou a češtinou jako zdroj jazykové interference*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- BOZDĚCHOVÁ, Irena (2010) Teorie terminologie a kognitivní lingvistika: k pojetí kategorizace, definice a nominace. *Slovo a slovesnost*, 71, 2010, č. 3, s. 163–175.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára (1990) Okazionální slovotvorba ako indikátor synchronnej a diachrónnej dynamiky. In BLANÁR, Vincent et al. (eds.). *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 63–73.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára (2008) Jazyk a spoločnosť: krátky „kariéra“ niektorých slov a významov slov (Príspevok k vymedzeniu pojmu efemérne slovo). In MISLOVIČOVÁ, Sibyla (ed.). *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Veda – vydavateľstvo SAV), s. 245–255.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra a kol. (2006; 2011; 2015) *Slovník současného slovenského jazyka*. 1. díl (a–g), 2. díl (h–l), 3. díl (m–n). Bratislava: Veda.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra – BOSÁK, Jan (2006) Východiská a zásady spracovania slovníka. In BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra (eds.). *Slovník súčasného slovenského jazyka A–G*. Bratislava: Veda, s. 13–47.
- CVRČEK, Václav – ČERMÁK, František – SCHMIEDTOVÁ, Věra (eds.) (2010) *Slovník komunistickej totality*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČECH, Radek – POPEŠCU, Ioan-Ioan – ALTMANN, Gabriel (2014) *Metody kvantitativní analýzy (nejen) básnických textů*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- ČECHOVÁ, Marie et al. (2011) *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN.
- ČERMÁK, František (1997) *Jazyk a jazykoveda: přehled a slovníky*. Praha: Pražská imaginace.
- ČERMÁK, František (2010) *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČERNÝ, Jiří – HOLEŠ, Jan (2004) *Sémiotika*. Praha: Portál.
- ČMEJRKOVÁ, Světa (2000) *Reklama v češtině – čeština v reklamě*. Praha: Leda.
- DANEŠ, František (2002) Xenizmy v dnešní češtině. In HLADKÁ, Zdenka – KARLÍK, Petr (eds.). *Čeština – univerzální a specifika 4*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 29–35.

- DĚNGEOVÁ, Zuzana (2009) *Nová pojmenování motivována vlastní jmény domích politiků*. [Bakalářská práce.] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- DOKULIL, Miloš (1962) *Tvoření slov v češtině. I. Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- DOKULIL, Miloš (1986) *Mluvnice češtiny. Díl. I. Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfemika. Tvoření slov*. Praha: Academia.
- DOLNÍK, Juraj (1985) *Otázka motivovanosti a systémosti slova. Jazykovedný časopis*, 36, č. 1, s. 13–22.
- DOLNÍK, Juraj (1990) *Lexikální sémantika*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- DOLNÍK, Juraj (2003) *Lexikológia*. Bratislava: Stimul.
- DUCHKOVÁ, Silvia (1994–2004) *Z nových výrazov (1–47). Kultúra slova* 30–38.
- FILÍPEK, Josef (1995) *Teorie a praxe jednojazyčného slovníku výkladového*. In ČERMÁK, František – BLATNÁ, Renata (eds.). *Manuál lexikografie*. Jinočany: H & H, s. 14–49.
- FILÍPEK, Josef – ČERMÁK, František (1985) *Česká lexikologie*. Praha: Academia.
- FURDÍK, Juraj (1993) *Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča: Modrý Peter.
- FURDÍK, Juraj (1995) „Zákonitost' jednotlivého“ v slovanskej lexike. *Slavica Slovaca*, 30, č. 2, s. 122–127.
- FURDÍK, Juraj (2000) *Prednášky zo slovenskej lexikológie I.* (Nepublikované.) Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- FURDÍK, Juraj (2008) *Teória motivácie v lexikálnej zásobe*. Košice: Vydavateľstvo I.G.
- GAVUROVÁ, Miroslava (2013) *Skratka ako lexéma (abreviačná motivácia v lexike)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- GIANTISOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia – OLOŠTIAK, Martin – REŠOVSKÁ, Soňa (2015) *Slovtvorná motivácia a temporálna motivácia*. In OLOŠTIAK, Martin (ed.). *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorby slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 830–906.
- GIANTISOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia – REŠOVSKÁ, Soňa (V tlači) *Slovník slovenských neologismov – iba preklad českého?*
- GIGER, Markus (1998) *Zur typologischen Stellung des Obersorbischen innerhalb der westslavischen Sprachen: das Verbalssystem*. In *Beiträge der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*, Bd. 1. München: Sagner, s. 83–96.
- GIGER, Markus (1999) *Prechodné miesto slovenčiny medzi západoslovenskými jazykmi z typologického hľadiska: syntax. Varia 8: Zborník materiállov z 8. kolokvia mladých jazykovedcov*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 203–215.
- HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján et al. (1989) *Dynamika slovných zásob súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- HRADILOVÁ, Darina (2015) *Funkční aspekty lexikální expresivity v současné češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- HRBÁČEK, Josef (1979) *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova.
- HUGO, Jan a kol. (2009) *Slovník nespisovné češtiny*. Praha: Maxdorf.
- CHŘZ, Vladimír (1999) *Metafor v politice*. Praha: Psychologický ústav Akademie věd České republiky.

- JANDOVÁ, Eva (2006) *Čeština na www chatu*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- JANOVEC, Ladislav (2005) *Nevětné frázemy v nové slovní zásobě*. In MARTINCOVÁ, Olga et al. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 212–231.
- JANOVEC, Ladislav (2007) *K projevům jazykových vývojových tendencí v současné češtině*. *Naše řeč*, 90, č. 2, 57–66.
- JANOVEC, Ladislav (2013) *Neologie*. In ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Studie k moderní mluvnici češtiny. 4. Dynamika českého lexika a lexikologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 105–130.
- JAROŠOVÁ, Alexandra (2009) *Problematika lexikální variantnosti a způsob její lexikografického zachycení*. In POVAŽAJ, Matej (ed.). *Dynamické tendencie v slovenskom pravopise*. Bratislava: Veda, s. 98–134.
- JUNKOVÁ, Bohumila (2010) *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Praha: ARSCL.
- KAČALA, Ján – PISÁRČIKOVÁ, Mária (eds.) (1989) *Krátký slovník slovenského jazyka. 2. opravené vyd.* Bratislava: Veda.
- KARLÍK, Petr, ed., NEKULA, Marek, ed. a PLESKALOVÁ, Jana, ed. (2016) *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.
- KOCHOVÁ, Pavla – OPAVSKÁ, Zdena a kol. (2016) *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku češtiny*. Praha: ÚJČ AV ČR.
- KRAUS, Jiří a PETRÁČKOVÁ, Věra (1998) *Akademický slovník cizích slov: A–Ž*. Praha: Academia.
- KRAUS, Jan a kol. (2005) *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- KRAUS, Jiří – PETRÁČKOVÁ, Věra (1995) *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- LAKOFF, George a JOHNSON, Mark (2014) *Metafor, kterými žijeme*. Vyd. 2. Brno: Host.
- LEECH, Geoffrey (1981) *Semantics: The Study of Meaning*. Second Edition. Suffolk: The Chaucer Press.
- LOTKO, Edvard (1981) *Polština a čeština z hlediska typologického*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- LOTKO, Edvard (1997) *Synchronní konfrontace češtiny a polštiny: soubor statí*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- LOTKO, Edvard (1999) *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého.
- LOTKO, Edvard (2009) *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- MAJTÁN, Milan (ed.) (2008) *Historický slovník slovenského jazyka. VII. Z–Ž. Dodatky*. Bratislava: Veda.
- MAREŠ, Petr (2016) *Sféra psané mediální komunikace*. In HOFFMANNOVÁ, Jana et al. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Vydání první. Praha: Academia, s. 255–292.
- MARTINCOVÁ, Olga (1973) *Tzv. hybridní složeniny jako lexikální inovace*. In *Studia z filologie polské i sbírání XIII*. Warszawa, 1973, s. 171–183.
- MARTINCOVÁ, Olga (1983) *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova.

- MARTINCOVÁ, Olga (1997) Na okraj konkurence slovo tvorných prostředků (U příležitosti životního jubilea M. Dokulila). *Slovo a slovesnost*, 58, č. 3, s. 161–164.
- MARTINCOVÁ, Olga a kol. (1998) *Nová slova v češtině: slovník neologizmů 1*. Praha: Academia.
- MARTINCOVÁ, Olga (2003) Propria v neologické slovo tvorbě. In RANGELOVÁ, Alběna – TICHÁ, Zdeňka. *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta v 20. století)*. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 19–25.
- MARTINCOVÁ, Olga a kol. (2004) *Nová slova v češtině: slovník neologizmů 2*. Praha: Academia.
- MARTINCOVÁ, Olga (2005) Nová víceslovná pojmenování. In MARTINCOVÁ, Olga et al. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 212–231.
- MARTINCOVÁ, Olga (2015) K pojetí variantnosti u Josefa Filipce. *Jazykovědné aktuality*, 52, č. 3–4, s. 118–123.
- MARTINCOVÁ, Olga (2016) Neologismus. In KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny. N–Ž*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1163–1164.
- MEJSTŘÍK, Vladimír, ed. (2003) *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině*. Ústí nad Labem: UJEP.
- MITTER, Patrik (2004) Slovenská slovo tvorba (recenze knihy J. Furdíka). *Jazykovědné aktuality* XLII, č. 3 a 4, s. 41–45.
- MITTER, Patrik (2006) *Kompozice v kontextu současné češtiny*. Ústí nad Labem: UJEP.
- MITTER, Patrik (2008) *Hybridní složeniny s prvním komponentem domácího původu v současné češtině*. Ústí nad Labem: UJEP.
- MLACEK, Jozef (2007a) *Tvary a tváře frází v slovenštině*. 2. vyd. Bratislava: Stimul.
- MLACEK, Jozef (2007b) *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta.
- MLACEK, Jozef – DÚRČO, Peter a kol. (1995) *Frazeologická terminológia*. Bratislava: Stimul.
- MRAVINACOVÁ, Jitka (2005) Neosemantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka. In MARTINCOVÁ, Olga et al. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 180–186.
- NÁBĚLKOVÁ, Míra (1996) Variantnost jako prvek dynamiky v adjektivní paradigmátice. *Slovenská řeč*, 61, č. 5, s. 257–266.
- NÁBĚLKOVÁ, Míra (1997) Paradigmatika přidavných mien – východisko aj výsledok ich syntagmatickej realizácie. *Jazykovědný časopis*, 48, č. 2, s. 89–103.
- NĚMEC, Igor (1968a) *Principy Staročeského slovníku*. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk. Praha: Academia, s. 16–49.
- NĚMEC, Igor (1968b) *Vývojové postupy české slovní zásoby*. Praha: ČSAV.
- NEKULA, Marek (2005) Anglicismy v češtině. In VIERECK, Wolfgang – VIERECK, Karin – RAMISCH, Heinrich. *Encyklopedický atlas anglického jazyka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 259–275.
- OLOŠTIAK, Martin (2009) Antropomorfizácia v lexike. In *Rozprawy Komisji Językowej, tom LIV. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe*, s. 97–107.

- OLOŠTIAK, Martin (2010) Registrová motivácia lexikálnych jednotiek (o vzťahu medzi pojmiami lexikálna zásoba, register, sociolekt). *Jazykovědný časopis*, 61, č. 1, s. 31–42.
- OLOŠTIAK, Martin (2011) *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, Martin (2015) O terminologickej motivácii v lexike. In MISLOVIČOVÁ, Sýbela (ed.). *Jazyková kultura a terminológia. Zborník štúdií venovaný Matejovi Považovi*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 56–84.
- OLOŠTIAK, Martin – GOGOVÁ, Eva – GENČI, Ján (2015) Lexikálnoparadigmatické aspekty slovo tvornej motivácie. In OLOŠTIAK, M. (ed.). *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorby slov v slovenštině*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 407–480.
- OPAVSKÁ, Zdeňka (2005) Komponenty e-, i-, m- v nové slovní zásobě. In MARTINCOVÁ, Olga et al. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 232–241.
- OPAVSKÁ, Zdeňka (2003) Nová pojmenování užívající a příznivci (z pragmatického-slovo tvorného hlediska). In NÁBĚLKOVÁ, Míra – ŠIMKOVÁ, Mária (eds.). *Varia*. X. Bratislava: Slovenská jazykovědná společnost při SAV, s. 9–12.
- OPAVSKÁ, Zdeňka (2015) Synonymie u nových víceslovných pojmenování. In BARNOVÁ, Katarína – CHOMOVÁ, Alexandra (eds.). *Varia 21. Zborník příspěvků z 21. kolokvia mladých jazykovědců*. Banská Bystrica: Katedra slovenského jazyka a komunikace Filozofické fakulty Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici a Slovenská jazykovědná společnost při Jazykovědném ústave Ludovíta Štúra SAV, s. 354–362.
- PALKOVÁ, Lenka (2018) *Univerbizácia v slovenštině*. Prešov: FF PU v Prešove.
- PALKOVÁ, Zdena (1994) *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum.
- POŠTOLKOVÁ, Běla (1984) *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia.
- PECIAR, Štefan a kol. (1959–1968) *Slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA.
- RANGELOVÁ, Alběna (2005) Neosemantizmy a neosemantizační procesy. In MARTINCOVÁ, Olga et al. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, s. 159–179.
- REJZEK, Jiří (2015) *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.
- RIPKA, Ivor – IMRICHOVÁ, Mária (2011) *Kapitoly z lexikologie a lexikografie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- REŠOVSKÁ, Soňa (2015) Niekoľko poznámok o slovníku slovenských neologizmů. In OLOŠTIAK, Martin (ed.). *10. študentská vedecká a umelecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita, s. 334–345. <http://www.publib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostia7/subor/Resovska.pdf> [přístup 30. 12. 2017]
- de SAUSSURE, Ferdinand (1996) *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia.
- SAVIČ, Svenka (1990) Problematika výskumu neologizmů. In *Zápisník slovenského jazykovědca*, č. 2, s. 8–10.
- SEDLÁČEK, Miroslav (1984) Jazykové zkratky v češtině. *Naše řeč*, 67, č. 4, s. 203–207.
- SGALL, Petr (1993) Typy jazyků a jejich základní vlastnosti. *Slovo a slovesnost*, 54, s. 271–277.
- SLANČOVÁ, Daniela (1999) Potřebuje reflexia súčasnej slovenskej jazykovej situácie pojem register? In ODALOŠ, Pavol (ed.). *Retrospektívne a perspektívne pohľady*

- na jazykovou komunikaci. *Materiály z 3. konference o komunikaci. Banská Bystrica – Donovaly 11.–13. septembra 1997. 1. diel.* Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica, s. 93–100
- SLANČOVÁ, Daniela – SLANČOVÁ, Terézia (2012) Komunikačný register ako alternatíva funkčného štýlu (na pozadí komunikácie v športe). *Styl*, 12, č. 11, s. 177–187.
- SLANČOVÁ, Daniela – SLANČOVÁ, Terézia (2015) Sociálna inštitúcia – komunikačný register – šport. In ŠIMKOVÁ, Mária (ed.) *Človek a jeho jazyk. 3. Inšpirácie profesora Horeckého*. Bratislava: VEDA, s. 254–263.
- SOBOTOVÁ, Jitka (2002) *Polsko-česká jazyková komika jako součást národních stereotypů. InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*. Praha: FF UK, s. 205–209.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina et al. (2012) *Slovník koreňových morfém slovenčiny*. 3. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove.
- SVOBODOVÁ, Diana (2007) *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- SVOBODOVÁ, Diana (2009) *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- ŠTÍCHA, František (1995) Desubstantivní adjektivní přívlask v současné spisovné češtině. *Náš řeč*, 78, č. 5, s. 225–235.
- VÁCHA, Jaroslav, ed. a kol. (1971) *Slovník spisovného jazyka českého*. 1. vyd. Praha: Academia.
- VAŇKOVÁ, Irena (2007) *Nádooba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Praha: Karolinum.
- WITKOWSKA, Monika (2012) Dłaczego Czechów śmiesz język polski, a Polaków język czeski? Krótka o polsko-czeskich stereotypach językowych. In *Prolinání slovanských prostředí*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 305–311.
- ZIMA, Jaroslav (1961) *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: ČSAV.

Zdroje

- (1935–1957) *Příruční slovník jazyka českého. Díl 1, A–J*. Praha: Státní nakladatelství, Školní nakladatelství, Státní pedagogické nakladatelství.
- (1978) *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- (1994) *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- (2003) *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- (1960–1971) *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství ČSAV.

Elektronické zdroje

- Akademický slovník současné češtiny A*. <http://slovníkcestiny.cz> [přístup 31. 1. 2018]
- BENKO, Vladimír (2017) *Araneum Bohemicum III Maximum, verze 1.3.61*. <http://aranea.juls.savba.sk/aranea> [přístup 31. 1. 2018]
- Český národní korpus – SYN*; <http://www.korpus.cz> (Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK) [přístup 2. 1. 2018 – 31. 5. 2018]
- Databáze Anopress <https://www.anopress.cz/anopress> [přístup 2. 1. 2018 – 31. 5. 2018]
- Databáze excerptního materiálu Neomat (2015) *Verze 3.0*; <http://neologismy.cz>. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. [přístup 1. 2. 2018 – 31. 5. 2018]
- KOCHOVÁ, Pavla – OPAVSKÁ, Zdena, a kol. (2012) *Akademický slovník současné češtiny. Heslář písmene A*. <http://www.slovníkcestiny.cz/web/uvod.php>. [přístup 1. 2. 2018 – 31. 5. 2018]
- KŘEN, Michal – CVRČEK, Václav – ČAPKA, Tomáš – ČERMÁKOVÁ, Anna – HNÁTKOVÁ, Milena – CHLUMSKÁ, Lucie – JELÍNEK, Tomáš – KOVÁŘÍKOVÁ, Dominika – PETKEVIČ, Vladimír – PROCHÁZKA, Pavel – SKOUMALOVÁ, Hana – ŠKRABAL, Michal – TRUNEČEK, P. – VONDRÍČKA, Pavel – ZASINA, Adrian (2017) *Korpus SYN, verze 6 z 18. 12. 2017*. <http://www.korpus.cz> [přístup 1. 2. 2018 – 31. 5. 2018]

Věcný rejstřík

- abreviatura 63
- adaptace fonetická 61n
- formální 55, 66, 101
- grafická 55, 56
- lexikální 28
- morfologická 40
- ortografická 68
- sémantická 55, 101
- adjektiva vztahová 69, 70n
- antikvarizmus 20, 24, 27n, 37
- arbitrárnost 10n
- argumentace 11n
- argumentace deskriptivní 10
- argumentace historická 11
- argumentace komparativní 11
- atemporalismus/atemporalizmus 20, 28
- báze 31, 71
- artikulační 61
- demotivace temporální 21, 23, 25n, 27, 28, 36, 39, 40, 101
- denotát 11, 23, 25, 26, 33
- derivát 51, 57, 60, 64, 65, 67n, 96
- adjektivní 58, 63
- verbální 58
- dynamika lexikální 9, 22n, 36, 40, 41, 50, 51, 54, 67n, 101
- ekonomie jazyková 84n
- expresivita 82, 85n
- extralingválnost 17
- formant 70, 73, 75, 100, 102
- kmenotvorný 59
- slovo tvorný 68
- tvartvorný 100
- frazém 30, 31, 35, 36, 100
- funkce 30, 33, 51, 53, 66
- atributu 92
- kognitivní 84, 86n, 92
- kontaktní 92
- nominální 17
- persvazivní 92
- hnízd slovo tvorný 70, 75
- homofonie 56n, 57n
- homonymie 11, 56, 57, 58, 60, 62, 63n, 64n, 66, 70, 94, 100, 101
- kolokace 71, 74, 91
- kompozitum 29, 34, 41, 42, 45n, 53, 57, 58, 61, 63n, 94, 99, 101
- hybridní 41, 42, 45n
- kooperace 36, 85
- motivační 34n
- lemma 67, 68, 74, 87, 95
- lexikografie 27, 60, 67
- lexikologie 21, 27, 60
- metafora 85n
- metonymie 82n
- motivace/motivácia 13, 15n, 47, 69, 101
- motivovanost 10, 11, 12, 14, 15, 19
- relativní 10
- neologismus/neologizmus 21, 24, 25, 26, 38, 40, 60, 82, 92
- neologizace/neologizácia 9n, 31, 32, 34, 35, 40, 101
- neosémantismus/neosémantizmus 30, 31, 80n, 92, 101
- norma 68, 95, 98
- okazionalismus/okazionalizmy 22, 36, 38, 39
- variantnost 65, 67, 68, 70
- varianty 36, 61, 62, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 102
- frazologické 35
- grafické 62, 72
- slovo tvorný 68, 69, 71, 102
- výslovnostní 62
- výslovnost 55, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 67, 99
- význam
- afektivní 83
- aktualizovaný 82
- gramatický 67
- homonymní 47
- kolokační 83
- konceptuální 83
- kvalifikační 70, 75, 76
- lexikální 68
- lexikalizovaný 85
- nový 30, 31, 82, 83, 85
- primární 31
- přenesený 60, 81, 85, 88, 89, 90, 91, 92
- původní 44, 47, 65, 82
- reflektovaný 83
- relační 75
- vztahy paradigmatické 70n
- základ
- slovo tvorný 41, 43, 44, 46
- slovní 69, 70
- paronymum 75n
- počítávání 55, 56
- pojmenování obrazná 81n
- polština spisovná 93, 94
- posuny významové 82n
- proces slovo tvorný 41
- přejímka 46, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65
- remotivace/remotivácia 21, 22, 23, 24, 28, 36, 40
- slovo přejaté 10, 11, 12, 13, 15, 17, 24, 29, 31, 38, 39, 49, 53, 55, 56, 57, 61, 62, 66, 67, 68, 73, 81, 82, 83, 85, 95, 96, 99, 101
- slovo tvorba 29, 41, 50
- struktura/struktúra 12, 16, 22, 27, 29, 35, 44, 45, 67, 69, 70, 73, 75, 79, 83, 86, 87, 89, 93, 95, 97, 99, 100
- strukturalismus/strukturalizmus 10
- synonymum 10, 12, 68, 69, 71, 72, 73n, 75
- synonymie 29, 70, 73, 75, 94, 100
- systém jazykový 7, 9, 10, 23, 30, 33, 35, 41, 42, 46, 55, 60, 68, 70, 75, 81, 85, 86, 87, 91, 92, 95, 100
- temporalismus/temporalizmus 19, 40
- temporalita 22, 33
- tendence 42, 54, 55, 56, 66, 94, 95, 96, 101
- token 96, 96, 98, 99
- tvorbu sémantické 82, 83, 84

Autorské medailonky

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D. (ondrej.blaha@upol.cz)

Absolvoval studium bohemistiky na Filozofické fakultě Univerzity Palackého, tamtéž obhájil rigorózní a doktorskou práci (2004 a 2005). Působí jako odborný asistent na katedře bohemistiky FF UP, zaměřuje se především na současný český jazyk, funkční stratifikaci a dynamiku vývoje jazyka a na synchronní slavitiku.

Mgr. Darina Hradilová, Ph.D. (darina.hradilova@upol.cz)

Absolvovala studium bohemistiky a germanistiky na Filozofické fakultě Univerzity Palackého, tamtéž obhájila doktorskou práci (1999). Působí jako odborná asistentka na katedře bohemistiky FF UP, zaměřuje se především na českou lexikologii, češtinu jako cizí jazyk a češtinu pro cizince.

PhDr. Pavla Kochová

Absolvovala studium oborů český jazyk a literatura a výtvarná výchova na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1997 působí v oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR, v.v.i., v letech 2012–2017 jej vedla. Podílela se na vzniku slovníků neologismů, aktuálně spolupracuje na tvorbě Akademického slovníku současné češtiny

Doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D. (patrik.mitter@ujep.cz)

Absolvoval studium bohemistiky a germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, habilitoval se na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (2012). Působí jako docent na katedře bohemistiky Pedagogické fakulty UJEP, zaměřuje se především na českou lexikologii, morfologii a stylistiku.

Doc. Mgr. Martin Ološtiak, PhD.

Absolvoval obory slovenský jazyk s literaturou a anglický jazyk s literaturou na Filozofické fakultě Prešovské univerzity. Tamtéž absolvoval doktorské

studium a v roce 2010 se habilitoval v oboru slovenský jazyk a literatura. Na téže fakultě působí jako docent na Institutu slovakistiky a mediálních studií. Badatelsky se zaměřuje na derivatologii, morfologii, onomastiku, kontaktnou lingvistiku a lexikologii, specializuje na teorii slootovorby a lexikální motivace.

Mgr. Lucia Gianitsová-Ološtiaková, PhD.

Absolvovala obor slovenský jazyk s literaturou na Filozofické fakultě Prešovské univerzity. Tamtéž absolvovala doktorské studium v oboru obecná jazykověda. Na téže fakultě působí jako odborná asistentka na Institutu slovakistiky a mediálních studií. Badatelsky se zaměřuje na didaktiku slovenského jazyka, morfologii a korpusovou lingvistiku.

Doc. PhDr. Diana Svobodová, Ph.D. (diana.svobodova@osu.cz)

Absolvovala studium bohemistiky a anglistiky na Filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. Doktorskou práci obhájila na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně (1998), habilitovala se na Filozofické fakultě Prešovské univerzity v Prešově (2011). Působí jako docentka na katedře českého jazyka a literatury s didaktikou na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity, zaměřuje se především na českou lexikologii s důrazem na současné vývojové trendy a internacionalizaci.

Mgr. Darina Hradilová (ed.)

Inovační procesy v češtině a jí blízkých jazycích

Výkonný redaktor Mgr. Agnes Hausnotzová
Odpovědný redaktor Bc. Otakar Loutocký
Technická redakce Jitka Bednaříková
Návrh a grafické zpracování obálky Lenka Wünschová

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.vydavatelstvi.upol.cz
www.e-shop.upol.cz
vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2018

Ediční řada – Monografie

ISBN 978-80-244-5381-1

VUP 2018/0215

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Hradilová, Darina

Inovační procesy v češtině a jí blízkých jazycích / Darina Hradilová. – 1. vydání. –

Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2018. – 115 stran. – (Monografie)

Anglické resumé

ISBN 978-80-244-5381-1 (brožováno)

811.162.3 * 811.162.4 * 811.162.1 * 81'0 * 81'373 * 316.77 * 81'26 * 81'374 * (048.8:082)

- čeština
- slovenština
- polština
- vývoj jazyka
- lexikologie
- komunikace (sdělování)
- standardizace a kodifikace jazyka
- lexikografie
- kolektivní monografie

811.16 – Slovanské jazyky [11]